

AUTISME BLADET

NR. 04 • DEC. 2003

Introduktion til ABA

Side 3

ABA og evaluering af behandling i Norge

Side 12

ABA og integration på Island

Side 17

ABA og forældreinddragelse i Sverige

Side 20

ABA og forsøgsprojekt i Dansk børnehave

Side 25

Erhvervstræningen på Nord-Bo

Side 33

Autismebladet udgives af
Videnscenter for Autisme.

Ansvarshavende redaktør:
Jannik Beyer.

Redaktion:
Charlotte Holmer Jørgensen
og Aage Sinkbæk.

Layout og produktion:
Lora Grafisk aps.

Oplag: 2.900 stk.

ISSN: 1396-1993.

Eftertryk tilladt med kilde-
angivelse.

Bladet sendes gratis til
institutioner, der har et
særligt identifikationsmiljø
for personer med autisme
og til nøglepersoner i for-
valtningen.

Andre kan abonnere på
bladet mod betaling af
forsendelsesomkostninger
kr. 125,- pr. år.
Abonnementsåret følger
kalenderåret.

Videnscenter for Autisme
Kongevejen 256
2830 Virum.
Tlf.: 4511 4191.
Fax: 4511 4185.
E-mail:
info@autisme.dk

Videnscentret er lands-
dækkende, etableret af
Amtsrådsforeningen med
Københavns Amt som
driftsherre.

Jannik Beyer
Centerleder
E-mail:
jb@autisme.dk

Charlotte Holmer
Jørgensen
Informations-
medarbejder
E-mail:
chj@autisme.dk

Aage Sinkbæk
Informations-
medarbejder
E-mail:
as@autisme.dk

Alice Nielsen
Bogholder
E-mail:
alicen@kbhamt.dk

Mette Willén
Assistent
E-mail:
mw@autisme.dk

Om dette temanummer

Vi har valgt at afslutte året med et temanummer om ABA. Dette sker på baggrund af den store efterspørgsel, der i årets løb har været efter information om netop dette undervisningsprogram. Internationalt er ABA ikke noget nyt program, men da det først nu har fået et reelt fodfæste i Danmark, er manglen på dansksproget information om programmet åbenlys. Fraværet af ajourført information er blevet yderligere forstærket af, at ABA programmet har gennemgået en betydelig udvikling i de seneste 10 år.

ABA programmet har, i den form vi kender det i Danmark, primært sigte imod den tidlige intervention. Det er et intensivt program, som stiller betydelige krav til såvel forældre som institutioner, men det er tillige et program, hvis grundelementer enhver, som arbejder med autisme, kan have stor nytte af at kende.

Ud over beskrivelsen af ABA bringer bladet en beskrivelse af dagtilbudet og erhvervstræningen på Nord-Bo samt af et fælles amts- og primærkommunalt projekt i Frederiksborg Amt sigtende på inklusion i folkeskolen.

Endelig er der i dette nummer af Autismebladet omtalt en række nye bøger - heriblandt de første 4 bøger i en ny bogserie, som Videnscentret er i færd med at udgive. Bogserien vil blive udvidet i løbet af de kommende måneder, så den kommer til at dække en række forskellige aldersgrupper og funktionsniveauer inden for autismespektret - med særlig fokus på områder som pædagogik, selvforståelse og inklusion i samfundet.

God læselyst - og godt nytår

Jannik Beyer

Indhold

ABA metoden - erfaringer fra de nordiske lande side 3	Forældreinddragelse i intensiv ABA-behandling - de svenske erfaringer side 20
Introduktion til ABA En kort introduktion til anvendt adfærdsanalyse..... side 3	Dansk ABA-forsøgsprojekt i en børnehave side 25
ABA-ordliste side 8	Nord-Bo - En beskrivelse af mulighederne for VUC studier, praktik- og jobtræning i dagtilbudet på Nord-Bo side 33
Netværk om autisme og synshandicap side 10	Nyt fra stat, amter og kommuner side 38
Effekter af adfærdsanalytisk behandling - nye opfølgingsdata side 12	Nye bøger fra videnscentret side 42
Integration af børn med autisme i ABA behandlingsforløb - de islandske erfaringer side 17	Omtaler & Anmeldelse side 46

ABA metoden

- erfaringer fra de nordiske lande

I efteråret var der indbudt til nordisk temadag om ABA programmet. Dagen var arrangeret i et samarbejde mellem ABA-forum og Videnscenter for Autisme, og den var imødeset med spænding, idet det var første gang, der blev gjort status over ABA udviklingen inden for Norden.

ABA er et så stort og komplekst program, at det måske er verdens mest udbredte autismeprogram, hvis alle dets forskellige varianter regnes med. På den baggrund kan det synes overraskende at programmet

først nu for alvor er blevet aktuelt i Danmark. Der er dog nogle indlysende grunde til dette.

Normalbarnet kommer til verden med en række sociale kompetencer, som betyder at det umiddelbart kan tilegne sig udvikling og nye færdigheder. Børn med autisme vil derimod ofte have behov for at blive hjulpet i gang med deres udvikling - af andre kanaler - i et kombineret trænings og læringsforløb.

Dette stiller os over for en række faglige og etiske dilemmaer, som vi bør sætte fokus på, og forholde

os til med faglig åbenhed og interesse.

Vi har i dette nummer af Autismebladet valgt at bringe en række af de forskellige oplæg fra temadagen. Oplæggene skildrer ABA set "indefra", og der er således ikke lagt op til en egentlig debat af ABA programmet, men snarere til en præsentation af en række af de erfaringer der indtil nu ligger vedrørende opbygningen af programmet i et nordisk perspektiv.

Red.

Introduktion til ABA

En kort introduktion til anvendt adfærdsanalyse

Når man præsenterer anvendt adfærdsanalyse - ABA - over for fagfolk eller studerende, bliver man ofte mødt med reaktionen: »Det gør vi også« eller »Det er da ikke særligt for ABA«. Og det er rigtigt, at der er mange fælles elementer imellem anvendt adfærdsanalyse og de metoder, som i dag anvendes i de danske børnehaver og skoler, der har specialiseret sig i tilbud til børn med autisme. Men selv om der er visse fælles elementer, fx specifikke øvelser og træningsområder, er der også afgørende forskelle i autiseforståelsen, i læringsforståelsen, i intensiteten, i anvendelsen af data, i integrationen med ikke-handicappede, i forældreinddragelsen og i uddannelsen af pædagoger.

◆ Af Redaktionen, ABA-forum.dk

Autiseforståelsen og den funktionelle analyse

Inden for ABA-traditionen opererer man ikke ud fra en teori om autisme. Der er ikke påvist et centralt deficit eller en autistisk kerneproblematik hos personer

med autisme, men en lang række funktioner, som er hæmmede. I ABA interesserer man sig derfor ikke for årsagerne til autisme, men fokuserer i stedet på, hvad det enkelte barn kan og ikke kan. Det er dette fokus på det enkelte barn - den individuelle, konkrete funktionelle analyse -

som har givet ABA, sit navn: Applied Behavior Analysis - anvendt adfærdsanalyse. Derfor ligger en visitering og behandling af børn med autisme efter deres diagnoser, sidediagnoser eller deres grad af mental retardering fjernt fra ABA-tankekangen.

Man må i stedet møde og behandle det enkelte barn ud fra dets egne, konkrete forudsætninger uanset barnets formelle diagnose. Og disse forudsætninger må beskrives og forstås nuanceret og detaljeret. Derfor er udgangspunktet for alle former for ABA-behandling en grundig funktionel analyse inden for en række centrale områder: koncentration, motivation og opmærksomhed, sprog og kommunikation, leg, grov- og

Introduktion til ABA

En kort introduktion til anvendt adfærdsanalyse

finmotorik, selvhjælpsfærdigheder, kreative færdigheder, særlige interesser, selvstimulering og problemadfærd. Den funktionelle analyse har dels til formål at forstå barnets særlige potentialer og problemer, og dels at tilrettelægge den individuelle behandling af det enkelte barn. Ud over den indledende funktionelle analyse sker der i ABA-behandling en løbende analyse baseret på de data, der registreres som et led i behandlingen.

Læringsforståelsen

Hvis man alligevel - på trods af ABA-forskernes afvisning af, at der findes et kerne-deficit hos børn med autisme - skal pege på et problemkompleks, som står centralt i ABA-forståelsen af autisme, så er det de massive og generelle indlæringsvanskeligheder, som de fleste børn med autisme har. Et grundlæggende træk ved anvendt adfærdsanalyse er således en påpegning af, at børn med autisme under ingen omstændigheder er i stand til 'selv at tage ansvar for egen læring'.

For småbørn med autisme er den største barriere imod læring og dermed udvikling, at de ofte ikke imiterer andre børn eller voksne, og netop imitation er den vigtigste læringsmetode i barnets første år. For alle børn med autisme, uanset alder, er deres læring desuden hæmmet af, at selve drivkraften for udvikling - 'motivations-motoren' - som hos almindelige børn gør hele deres vågne tid til en lang, uformel indlæringsproces, er svag eller måske helt fraværende. Også problemer med koncentration og fastholdelse af so-

cial opmærksomhed udgør en vigtig barriere imod en tilegnelse af de nødvendige færdigheder og erfaringer. Hertil kommer, at børn med autisme ofte ikke leger i så stor udstrækning som almindelige børn - hverken med objekter eller med andre børn, og at de derfor savner den arena for uformel læring, som legen udgør. Desuden kan børn med autisme ofte have vanskeligheder ved at lære i og af naturlige omgivelser, som ikke alene er for kaotiske og ustrukturerede til at kunne facilitere spontan læring hos dem, men som også forudsætter sproglige og kommunikative kompetencer, som børn med autisme ofte mangler. Endelig har børn med autisme tit problemer med at lære i grupper, hvor der sker komplicerede sociale processer.

Et intensivt læringsmiljø

Af disse grunde må der tilrettelægges et særligt, intensivt læringsmiljø for børn med autisme. Ikke i form af specialinstitutioner, -klasser eller -skoler, hvor der opbygges et kunstigt og særligt autisme-tilpasset miljø baseret på struktureringer og visualisering, men i form af intensive 1:1-situationer og en målrettet og systematisk indlæring baseret på en funktionel analyse og på en løbende registrering af indlæringsresultater. Når barnet er hæmmet eller blokeret i sin indre udviklings- og udforskningstrang må motivationen og udviklingslysten ansføres og udvikles uden for barnet i form af kreative og motiverende læringsaktiviteter. Intensiteten i ABA-forløb må forstås i dette perspektiv. Målet for interventionen er, at barnet gradvist vil udvikle flere

og flere selvstændige initiativer og handlinger, og at barnet i stadig højere grad bliver i stand til at indgå i sociale samspil og hverdagsituationer samt fungere meningsfuldt.

I et ABA-forløb vil indlæringen i første omgang direkte rette sig imod de ovennævnte barrierer imod læring: imitationsproblemer, motivationsproblemer, koncentrationsproblemer, manglende leg, forståelses- og kommunikationsproblemer samt problemer med at lære i naturlige omgivelser og fungere i kollektive sammenhænge. Hvis man kan lære børn med autisme disse grundlæggende forudsætninger for læring, er man nået et langt stykke i retning af at sætte dem i stand til at udnytte de mangefacetterede, naturlige læringsmuligheder, som samvær med ikke-handicappede børn udgør - i børnehaven, i skolen, i fritiden og i familien.

Et mikro-blik på læring

I ABA-behandling opererer man med baggrund i en særlig læringsforståelse: Læring er lig med ændring af adfærd. Denne måde at forstå læreprocesser på betyder, at læring gøres til en meget konkret proces, som kan observeres, og som kan måles og registreres. Eftersom adfærd er direkte observerbar - til forskel fra den bagvedliggende, usynlige modning eller udvikling - kan denne form for læring beskrives, undersøges, registreres og analyseres umiddelbart. At ændre og udvikle et lille barns ydre handlinger og adfærd forudsættes også at påvirke modnings- og forståelsesprocesser, og derfor resulterer intensiv ABA-behand-

ling også i en udviklingspsykologisk og kognitiv modning og forandring.

Fokuset på den umiddelbare fremtrædelse i form af adfærd har igennem mange årtiers udvikling af læringsforståelsen ført til, at der inden for den adfærdsanalytiske tradition er udviklet et mikro-blik på adfærd og på de processer, der påvirker adfærd. Der eksisterer således en lang række begreber og analyseredskaber, som står til rådighed for adfærdsanalyse, og som gør det muligt at beskrive ikke alene adfærd, men også begivenheder før og efter en bestemt form for adfærd på et højt detaljerings- og konkretiseringsniveau. Herigenem har man samtidig udviklet viden om, hvordan man bevidst kan påvirke adfærd, og det er denne adfærdsanalytiske viden, som - i behandling baseret på anvendt adfærdsanalyse - gøres anvendelig for målrettede læreprocesser.

Det er dette mikro-blik, som har gjort det muligt inden for ABA-traditionen at udvikle lærings-teknikker, som systematisk nedbryder komplicerede former for social adfærd til mindre enheder, der isoleret kan gøres til genstand for målrettet indlæring, og som dermed har en grad af simplicitet, som gør det muligt for langt de fleste børn med autisme at mestre sådanne opgaver. Mikro-blikket på adfærd og dermed på læring har dannet grundlag for det mest basale princip i ABA-baseret intervention for børn med autisme: den trinvis læring. Denne opsplittede form for læring, som i sin intensitet og systematik har

karakter af egentlig træning, er forudsætningen for, at barnet med autisme senere i ABA-forløbet kan lære mere komplicerede og mere naturlige former for adfærd. Trinvis læring er et pædagogisk princip, som er dominerende i mange andre former for undervisning, fx folkeskolens indlæring af læsning og skrivning, regning og matematik. Her er det blot komplicerede læse-/skrive- og matematiske færdigheder, som nedbrydes til enkle grundelementer, som trinvis indlæres.

Data-registrering og forskningsbaseret

Et af de træk, der karakteriserer en egentlig, vidensbaseret behandling som ABA - til forskel fra behandlinger, som er traditions- eller erfaringsbaserede - er dokumentation i form af dataregistrering. Det vil sige, at også på det individuelle plan, i behandlingen af det enkelte barn, er behandlingen databaseret. Det betyder, at det løbende bliver registreret, hvordan barnets indlæring forløber, hvilke typer opgaver barnet har let ved, og hvilke der er sværere; hvordan indlæringen af en bestemt opgave får konsekvenser for efterfølgende opgaver eller opgaver i andre sociale eller fysiske sammenhænge. Data-registreringen kommer dermed til at fungere som en kvalitetssikring, og som en sikring af, at man hverken går for hurtigt eller for langsomt frem i træningen. Hvis man går for hurtigt frem, betyder det, at barnet ikke mestrer opgaven og kommer til at mangle nogle 'byggestene' i det videre forløb, og dermed er det ikke sikret den succes, der er drivkraften i indlæringen. Hvis

man går for langsomt frem og gentager øvelser, som allerede er mestret, kommer barnet til at kede sig, og behandlingen bliver desuden ineffektiv.

Til forskel fra alle andre former for behandling af autisme hos børn er ABA baseret på en omfattende forskning og dokumentation. Ikke alene er der gennemført i hundredvis af enkeltstående, kliniske forsøg, hvor børns reaktioner på metodens enkelte teknikker er undersøgt; der er også gennemført en snes undersøgelser, der dokumenterer den samlede metodes langsigtede resultater i form af intelligensforbedringer, udvikling i sprogforståelse og kommunikationsevne samt et formindsket omfang af autismsymptomer.

Denne forskningsmæssige dokumentation eksisterer i kraft af, at metoden er udviklet af universitetsforskere, som er vant til at dokumentere deres arbejde, men er også faciliteret af, at metodens resultater er kvantificerbare, fordi komplicerede læreprocesser simplificeres til deres mest basale enkeltdele.

Ambitioner på barnets vegne

Når ABA-terapeuter taler om, at børn med autisme skal 'lære at lære', mener de, at børnene skal sættes i stand til at lære i naturlige situationer og omgivelser - altså på samme måde, som almindelige børn lærer. Ved at give børn med autisme de nødvendige redskaber til fx øjenkontakt, til opmærksomhed, til imitation, til social forståelse og afkodning, til erfaringsdannelse mv., giver man dem også rådighed over nogle generelle metoder til vi-

Introduktion til ABA

En kort introduktion til anvendt adfærdsanalyse

denstilegnelse. Det handler altså ikke primært om at kompensere indlæringsproblemerne med alternative miljøer eller forskellige former for visuelle hjælpemidler til strukturering af hverdag og omgivelser, men derimod om at forsøge at igangsætte de udviklingsprocesser, som hos børn med autisme er hæmmede eller blokerede.

Målsætningen for enhver form for ABA-behandling er altså at sætte barnet i stand til at fungere sammen med jævnaldrende i almindelige omgivelser og på den måde sætte dem i stand til at få del i de samme udviklingsbetingelser, som andre børn har. Det er et ambitiøst mål, som ikke lykkes for alle børn med autisme, men troen på og den forskningsbaserede viden om, at det kan lade sig gøre, er et vigtigt karakteristikum ved ABA. Det er ikke mindst på dette punkt, ABA adskiller sig betragteligt fra de metoder, der primært anvendes i Danmark, og som mangler denne udviklingsoptimisme.

Samarbejdet med forældrene
ABA-intervention findes både som hjemme- og insitutionsbaserede behandlinger, og forældrene spiller naturligvis forskellige roller under disse forskellige måder at organisere behandlingen på. Til forskel fra de angelsaksiske lande, hvor mange mødre går hjemme, mens børnene er små, er de hjemmebaserede programmer i Danmark som oftest iværksat i mangel af bedre. Desuden viser forskningen, at hjemmebaserede behandlinger er mindre effektive end behandlinger, der forestås af professionelle.

Under institutionsbaserede behandlinger er forældrene ikke ansvarlige for den primære træning, men er med til supervisionen og læres op i de grundlæggende principper, så de kan varetage generalisering og kan være sammen med deres barn på en hensigtsmæssig måde. Den høje grad af forældreinddragelse skyldes dels nødvendigheden af at koordinere behandlingen ude og hjemme, og dels behovet for at nyttiggøre den viden og den energi, som de fleste forældre til et barn med autisme investerer i deres barn. Ved at inddrage forældrene som samarbejdspartnere og ved at gøre forældrene ansvarlige for at forestå generalisering af allerede indlærte færdigheder bliver resultaterne bedre, end hvis det kun er professionelle, der arbejder med barnet.

Integration med ikke-handicappede børn

Bestræbelserne på at sætte børn med autisme i stand til at lære i naturlige børnemiljøer kommer til udtryk i den konsekvente satsning på integration af børn med autisme i almindelige børnehaver og skoler. Integrationen er ikke kun motiveret af principielle politiske og etiske overvejelser om det ønskelige i at gøre børn med handicap til en del af større fællesskaber, men også af de læringsmæssige fordele, som integrationen giver. Forskning, der sammenligner børn med autisme i specialinstitutioner og i integrerede institutioner, viser, at de børn, der har typiske rollemodeller, og som får mulighed for at deltage i almindelige børns almindelige aktiviteter - under de rette betingelser - lærer hurtigere og når længere i

deres udvikling end de børn, der er isolerede i specialpædagogiske miljøer. Derfor er integration ikke kun en målsætning for de børn med autisme, der opnår mulighed for at fungere på lige fod med almindelige børn, men for alle børn med autisme, som modtager ABA-behandling.

Integrationen har ikke kun til formål at udnytte de muligheder for uformel læring, som naturligt sker i enhver gruppe af børn, men også at nyttiggøre barnets jævnaldrende til mere formaliserede og planlagte læringssituationer. Det sker typisk ved at inddrage børn som hjælpetrænere, der kan generalisere de færdigheder, som barnet med autisme har lært i 1:1-situationer med en voksen, og at give børn med autisme muligheder for i mere naturlige sociale interaktioner at bruge almindelige børn som rollemodeller og at lære, hvordan man begår sig i almindelige hverdagsituationer.

Superviseret terapi

Som det fremgår, er adfærdsanalytisk intervention snarere en egentlig behandling, en terapi, end et normalt pasnings- eller undervisningstilbud til børn med autisme. Det er en terapi, fordi ABA er evidensbaseret i sit udgangspunkt, fordi ABA bygger på en løbende registrering af data, og fordi der er opstillet nogle klare og veldefinerede behandlingsmål, som man systematisk og intensivt arbejder frem imod.

Som i andre former for terapi forudsætter en kvalificeret ABA-intervention, at behandlerne bliver løbende superviseret af en

ekstern specialist. Supervisionen er nødvendig af flere grunde. For det første er det en sikring af, at den konkrete behandling lever op til de høje krav, der er til den eller de fagfolk, der forestår behandlingen. For det andet er supervisionen nødvendig som inspiration til tilrettelæggelsen af det konkrete træningsforløb. Den eller de fagpersoner, der forestår den daglige træning, kan ikke forventes at have det fulde overblik over, hvilke opgaver der ligger inden for barnets rækkevidde. Supervisoren har gennem deltagelse i mange ABA-forløb med mange forskellige børn dels fået et grundlag for en mere kvalificeret vurdering af, hvad barnet kan tænkes at være parat til at lære, og dels ideer til, hvad indlæringen konkret kunne gå ud på.

Supervisionen er også nødvendig, fordi behandlingen er intensiv og krævende for behandlerne, og fordi det kan være svært som involveret fagperson at opretholde det nødvendige langsigtede perspektiv på behandlingens progression. Desuden er supervision nødvendig af etiske grunde. Som ABA-behandler arbejder man ofte alene, uden kollegial kontrol med et enkelt barn, og det er derfor nødvendigt med en faglig kontrol af behandlingens indhold og kvalitet.

I lighed med andre terapeutiske uddannelser sker uddannelsen til ABA-behandler i kraft af supervisionen. Man kan ikke lære anvendt adfærdsanalyse på et praktisk, anvendbart niveau ved at tage kurser eller ved selvstudier; det kan kun gøres ved, at

man, under vejledning fra en supervisor, i praksis gennemfører behandling af et antal børn. Det skyldes ikke kun, at ABA-behandling er et omfattende og langstrakt forløb med mange individuelle variationsmuligheder afhængige af det enkelte barn, men også at anvendt adfærdsanalyse - som andre terapier - rummer elementer af et håndværk: specielle indlærings-teknikker, observationsteknikker, analyseformer og etiske fordringer, der kun kan læres i det mester-elevforhold, som supervisionen udgør på terapiernes område.

LITTERATURLISTE

Generelt

Websitet ABAforum.dk indeholder mere end 400 originale artikler om mange aspekter af ABA-behandling for børn med autisme.
www.abaforum.dk

Autismeforståelsen

Kapitel 2 i

Lovaas, O.I. (2002). *Teaching Individuals with Developmental Delays : Basic Intervention Techniques*. Austin, TX: PRO-ED Inc. (Norsk udgave: Løvaas, O.I. (2003). *Opplæring av mennesker med forsinket udvikling: Grunnleggende prinsipper og programmer*. Oslo: Gyldendal Akademisk).

Læringsforståelse og læringsmiljø

Kapitel 2 i

Richman, S. (2001). *Raising a child with autism : a guide to applied behavior analysis for parents*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Forskningsbaseret og data-registrering

Bay, J., & Andersen, L. (2002). *Forskningsmæssig dokumentation af anvendt adfærds-analyse som behandlingsform for børn med autisme*. København: ABAforum.dk (www.abaforum.dk/forskning/sum/aba_effektforskning.php).

Buch, G. (2002). »Data Collection«. In O.I. Lovaas (ed.), *Teaching Individuals with Developmental Delays : Basic Intervention Techniques* (pp. 317-326). Austin, TX: PRO-ED Inc.

Forældresamarbejde

Larsson, E. V. (2002). »Involving Parents in Treatment«. In O.I. Lovaas (ed.), *Teaching Individuals with Developmental Delays : Basic Intervention Techniques* (pp. 311-316). Austin, TX: PRO-ED Inc.

Integration med ikke-handicappede børn

Koegel, R. L., & Koegel, L. K. (1996). *Teaching Children with Autism*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.

Basale ABA-programmer

Lovaas, O. I. (2002). *Teaching Individuals with Developmental Delays : Basic Intervention Techniques*. Austin, TX: PRO-ED Inc. (Norsk udgave: Løvaas, O. I. (2003). *Opplæring av mennesker med forsinket utvikling: Grunnleggende prinsipper og programmer*. Oslo: Gyldendal Akademisk).

Videregående ABA-programmer

Fenske, E.C., Krantz, P.J., & McClannahan, L.E. (2001). »Incidental Teaching: A Not-Discrete-Trial Teaching Procedure«. In Maurice, C., Green, G., & Foxx, R. (Eds.), *Making a Difference : Behavioral Intervention for Autism* (pp. 75-82). Austin, TX: PRO-ED Inc.

Freeman, S.K., Dake, L., & Tamir, I. (1997). *Teach Me Language: A Language Manual for children with autism, Asperger's syndrome and related developmental disorders*. Langley, BC: SKF Books, Inc.

Koegel, R.L., Schreibman, L., Good, A., Cerniglia, L., Murphy, C., & Koegel, L. (1989). *How to teach pivotal behaviors to children with autism: A training manual*. Santa Barbara, CA: University of California.

Taylor, B.A. (2001). »Teaching Peer Social Skills to Children With Autism«. In Maurice, C., Green, G., & Foxx, R. (Eds.) *Making a Difference : Behavioral Intervention for Autism* (pp. 83-96). Austin, TX: PRO-ED Inc.

Taylor, B.A., & Jasper, S. (2001). »Teaching Programs to Increase Peer Interaction«. In Maurice, C., Green, G., & Foxx, R. (Eds.) *Making a Difference : Behavioral Intervention for Autism* (pp. 97-162). Austin, TX: PRO-ED Inc.

ABA-ordliste

Ordlister over hyppigt anvendte ABA-termer

Mange af de fagtermer, der anvendes i forbindelse med anvendt adfærdsanalyse, stammer fra engelsk eller norsk. De vigtigste er forklaret i det følgende.

◆ Af Redaktionen, ABA-forum.dk

ABA

Applied Behavior Analysis
(anvendt adfærds-analyse)

Adfærdsanalytisk behandling

Applied behavior analysis

Adfærdsmodifikation / Adfærds-træning

Tidlige, nu forladte begreber for adfærdsanalytisk behandling. Begreberne anvendes ikke længere, fordi moderne ABA lægger hovedvægten på indlæring i stedet for ændring af adfærd.

Applied behavior analysis

Direkte oversat betyder ABA "anvendt adfærdsanalyse". Der er tale om en pædagogisk metode, som har karakter af træning, fordi undervisningen er systematisk og struktureret, højintensiv og gentagende, og fordi undervisningen er baseret på analyse af funktionsniveau og på en stadig evaluering af træningsresultater. Applied Behavior Analysis kaldes i den internationale litteratur også for Behavioral Intervention, Behavioral Treatment eller Early Intensive Behavioral Intervention (EIBI eller IBI). I nordisk litteratur kan man (fejlagtigt) se metoden omtalt som adfærdsmodifikation, adfærdstræning eller Løvaas-metoden efter den norskfødte psykolog Ole Ivar Lovaas, som er den, der oprindeligt har bevist metodens værdi i behandling af småbørn med autisme. ABA er imid-

lertid en generel pædagogisk metode, som ikke er forbeholdt behandling af autisme.

Anvendt adfærdsanalyse

Dansk oversættelse af applied behavior analysis.

Baseline

Engelsk betegnelse for barnets niveau, før man begynder at træne på en given ting.

Certificering

Certificering betyder "godkendelse", og certificering er et kvalitetsstempel, som en lang række faggrupper anvender som et bevis på, at en person er kvalificeret til at udføre en bestemt type af arbejde. Anvendes bl.a. af psykologer, læger, advokater og også for nogle pædagogiske specialfunktioner. Blandt ABA-terapeuter findes flere certificeringssystemer.

Chaining

Kædedannelse. I "chaining" sætter man delelementer, som oprindeligt er indlært trinvist og adskilt (se Discrete Trial Training), sammen til en kæde af handlinger; fx når dele af en leg knyttes sammen til en legekæde, som i sin helhed giver mening, også for typiske børn.

Data-registrering

I ABA anvendes tre slags dataregistrering: registrering af baseline før en øvelse påbegyndes, registrering af præstationer i forbindelse med øvelsen og regis-

trering af specifikke former for adfærd i forbindelse med en funktionel analyse. De to førstnævnte former for data-registrering anvendes til analyse af læringsprofiler.

Discrete Trial Training (DTT)

Trin-for-trin-læring. Teknik, som anvendes i ABA-behandling. Discrete Trial Training indebærer at træningen sker i 1:1-interaktion mellem barn og en træner; træneren anvender korte, letforståelige instruktioner (tilpasset barnets sprog-forståelse); træningen understøttes af såkaldt "prompting", og træningen sker i særlige træningsomgivelser (til forskel fra træning i naturlige omgivelser).

Drill

Engelsk betegnelse for en øvelse i ABA-behandling. Helt konkret er det et papir, som præcist beskriver øvelsens elementer, og hvorpå man registrerer baseline-data og data fra indlæring og generalisering.

Drill-liste

Oversigt over en samlet periodes (fx en uges) øvelser.

DTT

Discrete Trial Training (se dette)

EIBI

Early Intensive Behavioral Intervention, tidlig intensiv adfærdsbehandling; dvs. tidlig indsats baseret på ABA. Jf. IBI.

Forstærker

(eng. reinforcer) er en umiddelbar respons til barnet (fra træneren eller fra selve situationen) i form af ros eller andre former for social anerkendelse af bar-

nets succes, evt. suppleret af små spiselige forstærkere (fx en skefuld youghurt, en lillebitte bid vingummi) eller andet (fx yndlingslegetøj, musik m.v.). Formålet er at øge sandsynligheden for, at en given respons følger en given stimulus (forstærke sammenhængen mellem stimulus og respons).

Eksempel: Barnet ser et andet barn, der leger noget sjovt. Barnet går hen og spørger, om det må være med. Barnet får lov til at være med. Næste gang vil barnet være mere tilbøjelig til at henvende sig; adfærden er forstærket. Dette simple skema kan udbygges og anvendes til at arbejde meget dynamisk og detaljeret med alle former for adfærd og interaktion, herunder sprog og leg.

Funktionel analyse

Analyse af adfærd baseret på data med henblik på at afdække, hvilken funktion adfærden har. Den funktionelle analyse omfatter selve adfærden samt adfærdens kontekst forstået som dens forudsætninger, den situation, den optræder i, samt dens konsekvenser. Funktionel analyse anvendes bl.a. til at forstå, forebygge og erstatte problemadfærd hos personer med autisme.

Generalisering

At generalisere vil sige at overføre viden eller erfaring fra et område til et andet. I ABA-træning vil det fx sige at overføre indlærte færdigheder fra DTT til naturlige omgivelser, eller fra samværet med én person til samværet med andre, eller fra bestemte objekter til andre. Formålet med at generalisere sammen med barnet er at sikre, at

færdigheder indlært i trænings-sessioner kan anvendes generelt.

IBI

Intensive Behavioral Intervention, jf. EIBI.

Incidental Teaching

Situationel læring i naturlige omgivelser (incidental betyder her "i situationen forekommende"). Teknik til udnyttelse af naturligt forekommende læringsmuligheder.

Klinikvejleder

Norsk udtryk for en supervisor/vejleder fra et center, der superviserer behandling.

Læringsprofil

En analyse af læringsmønster baseret på data. Læringsprofiler udarbejdes inden for enkelte træningsområder; fx verbal imitation, grovmotorisk imitation, receptiv udpegning, m.v.

Mainstreaming

Betyder at følge hovedstrømmen. Anvendes inden for ABA som betegnelse for normalisering af barnets betingelser, dvs. at gå i almindelig børnehave/skole, at have typiske børn som mulige kammerater, at være integreret i lokalmiljøet på linie med andre børn. Mainstreaming står i kontrast til placering i specialpædagogiske miljøer.

Mand-træning

"Mand" udtales på engelsk og er afledt fra "demand". I mand-træning anvendes et objekt, der er sin egen forstærker; dvs. et objekt, som barnet med autisme efterstræber. Enheden af træningsobjekt og forstærker giver

en særlig effektiv indlæring. Eks. på mand-træning: Et barn skal lære at verbalisere eller sige en lyd for at opnå et mand-objekt.

Opretholdelse/vedligeholdelse

Opretholdelse af tidligere indlærte færdigheder i form af genoptagelse af allerede mestrede øvelser i andre omgivelser. Mens generalisering (se dette) er en overførsel af en øvelse til andre personer eller situationer umiddelbart efter den indledende mestring, sker opretholdelsen typisk efter en pause.

Pivotal Behavior/

Pivotal Response Training

Pivotal Behavior er centrale færdigheder, som har indflydelse på andre former for adfærd, altså et adfærdsmæssigt omdrejningspunkt (eng. pivot). I Pivotal Response Training arbejder man primært med sådanne adfærdsmæssige omdrejningspunkter for på den måde at kunne opnå afledte effekter på andre adfærdsformer hos børn med autisme. Som eksempel kan nævnes, at træning af funktionel kommunikation fører til betragtelig reduktion i børnenes uensigtsmæssige og forstyrrende adfærd.

Prompting

(eng. prompt = fremkalde) betyder at give hjælp til at udføre en opgave. Promptingen trækkes gradvist tilbage, sådan at barnet får mindre og mindre hjælp, så det til sidst selv er i stand til at udføre opgaverne. Det kaldes prompt-fading.

Shaping

Omformning af adfærd. Shaping indebærer, at man med ud-

ABA-ordliste

Ordlister over hyppigt anvendte ABA-termer

gangspunkt i barnets ufuldstændige beherskelse af en adfærd (fx en mangelfuld udtale af et ord) gradvist former adfærden i retning af højere perfektion (fx en forståelig eller en rigtig udtale af et ord).

Staff

Engelsk-norsk udtryk, som betegner organiseringen af teamet rundt omkring barnet, jf. staff-gruppe og staff-møde. "Staff" udtales på dansk, så det rimer på "giraf".

Staff-gruppe

Engelsk-norsk udtryk for alle personer, som er vigtige for og deltager i behandlingen. Staff-gruppen består af: barnet selv, forældre, træningsleder, institutionsleder, andre pædagoger/ lærere, praktikanter, folk fra PPR og/eller børnepsykiatrisk afde-

ling, kommunale og amtslige embedsmænd, vejlederen. I mange ABA-modeller holdes der staff-møde en gang om ugen.

Staff-møde

Ugentligt fællesmøde af 1-2 timers varighed, hvor staff-gruppen samles. Alle, der træner med barnet, demonstrerer sammen med barnet, hvad der er opnået i træningen i løbet af den sidste uge. Herefter diskuteres næste uges program. Vejlederen er med hver anden eller tredje uge.

Supervision

Supervision, som egentlig betyder "overvågning", indebærer, at de, der er i direkte kontakt med barnet, har en udenforstående, mere erfaren person (vejleder) til at hjælpe sig, til at se på behandlingen med nye øjne, til at vurdere, om behandlingen er kor-

rekt og forsvarlig. Supervision anvendes som kvalitetssikring i ABA-behandlinger. Løbende supervision betyder også faglig sparring og udvikling, specielt for træningslederen, men også for resten af staff-gruppen.

Træningsleder

Den person, der har det daglige ansvar for ABA-behandlingens praktiske tilrettelægning og gennemførelse. Personen er en pædagog ansat af kommunen i en daginstitution/skole på lige fod med det øvrige pædagogiske personale. Hvis ikke kommunen har bevilget en træningsleder, ser nogle forældre sig nødsaget til selv at påtage sig opgaven.

Vejledning/vejleder

Se supervision. ■

Netværk om autisme og synshandicap

Videnscenter for Autisme, Institut for Blinde og svagsynede og Videncenter for Synshandicap er gået sammen om at danne netværk om autisme og synshandicap. Formålet er at samle pædagoger og lærere, som til dagligt arbejder med dette komplekse handicap, og som har erfaringer, men også søger viden. Herved kan der opbygges et dansk netværk af personer med praksis på området, både for at styrke erfaringsudvekslingen og tilføre netværket viden.

De to første netværkstræf blev afholdt i Vejle og Odense i 2003. På det seneste træf blev

temaet "sensoriske problemer" belyst gennem oplæg og erfaringsudveksling. Her deltog over 40 personer - nogle fra samme amt mødte hinanden for første gang, hvilket var tankevækkende, men samtidig viste netværkets berettigelse.

Disse træf afholdes rundt omkring i landet. Det sikrer, at netværket vokser, fordi der kommer flere lokale deltagere ind i netværket. Det er ikke alle, der har mulighed for 2-3 gange årligt at få betalt deltagelse i netværkstræf. Har man ikke mulighed for at deltage i alle træf, kan man være med i netværket ved

at abonnere på og skrive til et nyhedsbrev om synshandicap og autisme, der udkommer 2-3 gange om året. Bestil abonnement hos Videncenter for Synshandicap.

Læs mere på [www](http://www.visinfo.dk/autisme)

Nyhedsbrev og program for kommende netværkstræf findes på www.visinfo.dk/autisme. Næste netværkstræf finder sted i foråret 2004, sted og tema er endnu ikke fastlagt, følg evt. med på netstedet, eller kontakt Videncenter for Synshandicap for at få tilsendt en invitation. ■

KURSUS

Gennemgribende udviklingsforstyrrelser

Et specialkursus på 200 timer

på Amtscentret for Undervisning i Københavns Amt.

Amtscentret for Undervisning i Københavns Amt opslår (for 7. gang)

Specialkursus - Gennemgribende udviklingsforstyrrelser.

Kursets overordnede mål:

- At formidle viden om organiske, psykologiske og pædagogiske aspekter knyttet til gennemgribende udviklingsforstyrrelser.
- At belyse vigtigheden af kontinuitet og samarbejde i indsatsen over for børn og unge med gennemgribende udviklingsforstyrrelser.
- At udvikle færdigheder i at omsætte teoretisk forståelse til pædagogisk praksis i relation til gennemgribende udviklingsforstyrrelser.
- At sikre at kursisten på kvalificeret vis kan varetage undervisning eller anden specialpædagogisk bistand over for børn og unge med gennemgribende udviklingsforstyrrelser.

Kurset består af 4 moduler, der hver rummer 8 eftermiddage á 3 3/4 time:

Modul 1: Den teoretiske forståelse af autisme og beslægtede gennemgribende udviklingsforstyrrelser.

Modul 2: Kommunikation.

Modul 3: Helhedsperspektiv og individuelt perspektiv for pædagogisk tilrettelæggelse.

Modul 4: Livskvalitet og selvstændighed.

Kurset afsluttes med udarbejdelse af en rapport, der fremlægges for to af de kursusansvarlige.

Kurset tilbydes primært lærere og pædagoger, der har nogen erfaring i arbejdet med mennesker med autisme, i/på f.eks. børnehaver, skoler, værksteder og bo-institutioner på Sjælland, Lolland, Falster og Bornholm.

Kursusterminen er fra august 2004 til maj 2005 med start i uge 33/2004. Det samlede timetal er 200 timer. Heraf er ca. 30 timer reserveret til en uge med institutionsbesøg; ca. 25 timer til en uge, hvor kursisten er på besøg (praktik) i en institution og ca. 25 timer til rapportskrivning. Internatophold indgår ikke i kurset!

Kursusprisen er kr. 12.300,-

Særsomt kursusopslag med ansøgningsskema udsendes i januar 2004 til de institutioner, der tidligere har fået tilsendt kursusopslag, men kan i øvrigt rekvireres ved henvendelse til Amtscentret for Undervisning, Stationsparken 27, 2600 Glostrup.

Ring til kursussekretær Majbrit Helt på tlf. 43 22 33 04, hvis du vil have kursusopslag tilsendt. Eller rekvirer via e-mail til Majbrit@ackbh.dk.

Kursusprogram vil medio januar 2004 kunne ses på Amtscentrets hjemmeside: www.ackbh.dk

PS Såfremt der modtages ansøgninger fra mere end 50 personer vil kurset blive dubleret.

Se i øvrigt kursusopslaget.

Effekter af adfærdsanalytisk behandling - nye opfølgingsdata

På den nordiske tema-dag om ABA i behandlingen af børn med autisme den 3. oktober 2003 fremlagde den norske forsker Svein Eikeseth¹ en række nye forskningsresultater.

◆ Af Svein Eikeseth - Referat og bearbejdning: Joi Bay

I Norge er der for øjeblikket tre igangværende forskningsprojekter vedrørende anvendt adfærdsanalyse til børn med autisme. Der er for det første det norske bidrag til det internationale Young Autism Project, som er en stor international undersøgelse, hvor man ti forskellige steder i verden undersøger, om de behandlingsresultater, som Ivar Lovaas opnåede i sin 1987-undersøgelse (Lovaas 1987) kan gentages andre steder og under andre betingelser. Et af optagelseskriterierne for de børn, der deltager i Young Autism Project, er imidlertid at de skal være ganske små - faktisk under 3½ år gamle ved behandlingens start. Men i Norge er nydiagnosticerede børn med autisme meget ofte over 4 år gamle, og nogle er både 5 og 6 år inden de får en autismediagnose, og inden en intensiv ABA-behandling kan starte. Det er derfor endnu ikke muligt, at præsentere data fra den norske del af Young Autism Project.

De øvrige igangværende forskningsprojekter vedrører børn, der er ældre end 3½ år ved behandlingens start. Det drejer sig dels om en undersøgelse af alderens betydning for behandlingens resultater og dels om en undersøgelse af lavintensiv

adfærdsanalytisk behandling. Begge undersøgelser er foretaget af en forskergruppe bestående af Svein Eikeseth sammen med Tristram Smith, Erik Jahr og Sigmund Eldevik.

I Norge får en del børn i ABA-behandling mindre intensiv behandling end de 40 timer om ugen, som børnene i Lovaas' oprindelige undersøgelse fik. Der er børn, som kun modtager 10, 15 eller 20 timers ABA-behandling om ugen, og der har derfor været behov for at undersøge effekterne af en sådan lavintensiv ABA-behandling. Grundene til, at børnene ikke får fuldtids ABA-behandling, er dels økonomisk - det er en dyr behandlingsform - men også ideologisk. I mange kommuner bliver det nedsatte antal 1:1-timer begrundet med, at børnene skal lære at være sammen med andre børn, og at de derfor har brug for at deltage i sociale gruppeaktiviteter. Et tredje argument fra kommunernes side er, at det er for hårdt for barnet og for familien at skulle have 40 timers ABA-behandling.

Lavintensitets-studiet (Eldevik, Eikeseth, Jahr & Smith)

I undersøgelsen evalueres effekterne af lavintensiv ABA-behandling når denne behandling kombineres med deltagelse i gruppeaktiviteter i almindelig børnehaven. Desuden bliver der i denne undersøgelse sammenlignet med en gruppe af børn med autisme, som har fået en eklek-

tisk, specialpædagogisk behandling, som omfattende det samme antal timer og med samme intensitet som ABA-behandlingen. Eklektisk behandling betyder, at der ikke anvendes en bestemt metode, men inddrages teknikker fra flere forskellige metoder. Undersøgelsen giver således mulighed for at sammenligne effekterne af to forskellige former for autismediagnose. Undersøgelsen er endnu ikke offentliggjort, så de følgende resultater må forstås som foreløbige.

Undersøgelsen er tilrettelagt som en retrospektiv undersøgelse baseret på børnenes journaler i Habiliteringstejnesteene i tre norske fylker -- Akershus, Buskerud og Vestfold . Det vil sige, at forskerne ikke har fulgt de enkelte børn i løbet af deres behandling, men efterfølgende har samlet data fra børnenes journaler. En sådan metode rummer selvfølgelig nogle usikkerheder og begrænsninger, som følge af, at de tilgængelige oplysninger om det enkelte barn er defineret af andre hensyn end hensynet til forskning. Man må altså som forsker i den situation anvende de eksisterende data og få det bedst mulige ud af dem, men man har ikke mulighed for at tilføje oplysninger - f.eks. tests - som ikke allerede er blevet udført.

I undersøgelsen indgår 28 børn, som alle har en autismediagnose i henhold til ICD-10, der er den diagnosticeringsstandard, der anvendes i Europa. Autismediagnosen blev i alle tilfælde stillet af en kliniker, uafhængig af forskningsteamet. Ved behand-

lingens start var børnene under 6 år gamle, og der har foreligget testresultater om deres IQ, deres sprog og deres sociale adfærd ved behandlingens start og på opfølgningstidspunktet efter to års behandling. Af de 28 børn fik 13 en lavintensiv ABA-behandling (mellem 10 og 20 timers 1:1-behandling om ugen), mens resten fik en eklektisk, specialpædagogisk behandling af tilsvarende omfang.

De to undersøgelsesgrupper var sammenlignelige på en række områder. Deres gennemsnitlige alder var hhv. 53 og 49 måneder (ABA-gruppen nævnes først); det gennemsnitlige antal 1:1-timer var hhv. 12,5 og 12,0; behandlingerne strakte sig over hhv. 20,3 og 21,4 måneder, og antallet af involverede pædagoger per barn var hhv. 2,5 og 2,8. Også pædagogerne uddannelsesniveau var sammenligneligt.

Forskerne har også undersøgt de metodikker, der er indgået i bør-

nenes behandlinger. I ABA-gruppen fik alle ABA-behandling (100 %) og et enkelt barn (8 %) anvendte et alternativt kommunikationshjælpemiddel. I den eklektiske gruppe anvendte 47 % et alternativt kommunikationsmiddel, 53 % fik en vis grad af ABA-træning, 27 % blev behandlet sensomotorisk, og 27 % fik dele af TEACCH-programmet, og endelig blev der i forhold til denne gruppe anvendt en række uspecificerede teknikker baseret på pædagogernes egne kliniske erfaringer (når summen af procenter bliver mere end 100 skyldes det, at hvert enkelt barn har modtaget mere end en type behandling). Den eklektiske gruppe modtog således en blanding af teknikker fra flere forskellige metoder.

Efter næsten to års behandling blev børnene igen testet for IQ, nonverbal IQ, sprogforståelse, ekspressivt sprog, samt deres sociale tilpasning. Børnene i ABA-gruppen havde en begrænset

fremgang på både IQ og nonverbal IQ (fra 41,0 ved behandlingens start til 49,2 efter 2 års behandling for IQ, og fra 68,2 til 76,8 for nonverbal IQ). Børnene i den eklektiske gruppe havde derimod en tilbagegang for både IQ og nonverbal IQ. Der var tilsvarende forskelle i testresultater for sprogforståelse og for ekspressivt sprog. Forskellene mellem ABA-børnene og børnene i den eklektiske gruppe var statistisk signifikante for IQ, for sprogforståelse og for ekspressivt sprog - dermed menes, at sandsynligheden for at forskellene mellem de to grupper skyldes statistiske tilfældigheder er ekstremt lille. Derimod var der næsten ingen forskelle mellem de to grupper med hensyn til den sociale adfærd, der blev målt vha. en Vineland-test.

Tabel 1. Sammenligning af testresultater for ABA-behandlede og eklektisk behandlede børn, Lavintensitetsstudiet. Gennemsnitlige testresultater ved start og efter 2 år.

	ABA-behandling		Eklektisk-behandling	
	Start	Efter 2 år	Start	Efter 2 år
IQ***	41.0	49.2	47.2	44.3
Nonverbal IQ	68.2	76.9	72.0	61.5
Language Comprehension*	37.3	44.3	44.0	33.2
Language Expressive*	33.8	44.8	41.6	34.1
Vineland ABC	54.5	52.4	52.5	47.7
Vineland Communication**	54.1	58.8	54.7	50.2
Vineland Daily Living	56.7	53.7	54.5	47.2
Vineland Socialization	53.7	56.2	59.9	57.9

Note: *, ** og *** indikerer signifikante forskelle, hvor hhv. $p < .05$, $p < .01$ og $p < .001$ -- dvs. at sandsynligheden for at der er tale om statistiske tilfældigheder er hhv. 5%, 1% og 0,1%.

Effekter af adfærdsanalytisk behandling - nye opfølgingsdata

Konklusionen på undersøgelsen er, at lavintensiv ABA-behandling godt nok giver resultater, men især på de områder, der direkte bliver trænet i behandlingen. Derimod ser man ikke de store afsmittende effekter, og især ikke på den sociale tilpasning, således som den måles i Vineland-testen. Paradoksalt nok er resultatet derfor, at når man giver børn med autisme mindre 1:1-tid baseret på ABA, og opprioriterer deltagelse i kollektive sammenhænge (ved at være sammen med de øvrige børn i børnehave eller skole), får man ikke flere, men færre sociale færdigheder. Denne undersøgelse viser således også, at integration med almindelige børn i sig selv ikke garanterer udvikling af sociale færdigheder. Sociale færdigheder forudsætter tværtimod en højintensiv 1:1-behandling.

Hvis man sammenligner disse resultater af lavintensiv ABA-behandling med resultater fra højintensiv ABA-behandling i Norge (se Eikeseth et al. 2002), så viser det sig, at selvom børnene, der fik lavintensiv behandling, på nogle områder opnåede en fremgang, kan deres fremgang efter næsten to års behandling ikke måle sig med den fremgang, som børn, der modtager højintensiv ABA-behandling, opnår efter allerede et års behandling. Et vigtigt resultat af lavintensitetsundersøgelsen er således, at man ikke kan kompensere for den lave intensitet ved at forlænge behandlingsperioden: selv om børnene i lavintensitetsundersøgelsen fik behandling i dobbelt så lang tid som børnene i en tidligere højintensi-

tetsundersøgelse, var deres testresultater væsentligt dårligere.

Undersøgelsen af behandling af større børn med autisme (Eikeseth, Smith, Jahr & Eldevik)

Større børn med autisme betyder her børn der er over den anbefalede alder for tidlig ABA-ind-sats: 2-3 år. Internationalt savnes der data om behandlingsresultater for børn, der ikke kommer i gang med ABA-behandling på et tidligt tidspunkt i deres liv, og derfor har Svein Eikeseth og hans kolleger undersøgt behandlingsresultater for børn, der var mellem 4 og 7 år gamle ved behandlingens start. De første resultater fra denne delundersøgelse er allerede blevet offentliggjort (Eikeseth et al. 2002), men nu foreligger der også foreløbige behandlingsresultater fra da børnene var i gennemsnit 8 år gamle.

Lige som i Lavintensitetsstudiet drejer det sig om en sammenligning af børn i ABA-behandling og børn, som har modtaget en eklektisk behandling af tilsvarende omfang som ABA-behandlingen. I undersøgelsen indgår en forsøgsgruppe på 13 børn og en kontrolgruppe på 12 børn. De var mellem 4 og 7 år ved undersøgelsens start, deres IQ var over 50 og de havde ikke andre diagnoser end autisme. Disse to grupper af børn blev i første omgang fulgt i et år, hvor begge grupper af børn modtog mindst 20 timers intensiv, 1:1 behandling i hele forsøgsperioden - men behandling ud fra forskellige metoder. Forsøgsgruppen modtog ABA-behandling, mens kontrolgruppen modtog en

eklektisk, specialpædagogisk behandling. Fordelingen på forsøgs- og kontrolgruppe var ikke tilfældig, men var baseret på tilgængelighed af kvalificerede supervisorer til den intensive adfærdsbehandling. For at sikre sig imod en styret fordeling af børn til forsøgs- og kontrolgruppe, blev fordelingen foretaget af en person uden andel i forskningsprojektet.

Efter et års behandling var der betragtelige forskelle i forsøgs- og kontrolgruppen: forsøgsgruppen havde testresultater, der lå 5-15 point højere end kontrolgruppens, men ikke alle forskelle var signifikante; dvs. at der var en vis sandsynlighed for, at forskellene ikke var et resultat af behandlingen, men i stedet kunne være statistiske tilfældigheder. Efter et års behandling var fremgangen i scorerer signifikant for IQ, sprog og to dele af Vineland testen i ABA-gruppens favør (se Tabel 2 side 60 i Eikeseth et al., 2002). Men ved opfølgningen i to-års alderen var fremgangene signifikante for alle variabler, og den statistiske usikkerhed er altså ikke længere til stede.

Tabel 2. Sammenligning af testresultater for ABA-behandlede og eklektisk behandlede børn, Studiet af ældre børn med autisme. Gennemsnitlige testresultater ved start og opfølgning.

	ABA-behandling		Eklektisk-behandling	
	Start	Opfølgning	Start	Opfølgning
IQ	62	85	65	72*
Language	52	81	60	73*
Vineland Communication	58	79	63	55***
Vineland Daily Living	57	66	57	48*
Vineland Socialization	60	72	62	58***
Vineland ABC	56	68	60	48***

Note: * og *** indikerer signifikante forskelle, hvor hhv. $p < .05$ og $p < .001$ -- dvs. at sandsynligheden for at der er tale om statistiske tilfældigheder er hhv. 5% og 0,1%.

Børnene i de to grupper blev også undersøgt vha. Child Behavior Check List (CBCL). Her viste det sig, at gruppen af børn, der modtog intensiv ABA-behandling på en række delområder fungerede bedre end børnene fra den eklektiske gruppe; det gælder således social adfærd, opmærksomhed og graden af aggressioner. Derimod var der ikke forskelle på de to grupper mht. tilbagetrækninger, angst og depressioner.

Forskellene i resultater fremgår også af, at på opfølgningstidspunktet, da børnene i gennemsnit var 8-år gamle, lå 6 ud af 13 ABA-behandlede børn (46%) inden for normalområdet mht. IQ og sprog, hvorimod det samme kun gjorde sig gældende for 2 ud af 12 (17%) for den eklektisk behandlede gruppe. 5 ud af 13 i ABA-gruppen (39%) fik ikke længere 1:1 behandling i eget træningsrum (men de kunne fortsat have en støttepædagog i klassen), mens dette kun gjaldt 1 ud af 12 i den eklektisk-behandlede gruppe.

Ved at sammenligne resultaterne fra de to undersøgelser - lavintensitetsstudiet og studiet af ældre børn i højintensiv ABA-behandling - viser det sig, at den højintensivt behandlede gruppe har udviklet sig mere efter et års behandling end den lavintensivt behandlede gruppe har gjort i løbet af to års behandling. Man kan således konstatere, at i følge disse undersøgelser, som i vid udstrækning er sammenlignelige mht. optagelseskriterierne og testbatteri, kan en forlængelse af behandlingstiden ikke kompensere for det mindre antal 1:1-timer i et lavintensivt ABA-forløb.

Diskussionen

Efter Svein Eikeseths fremlæggelse var der mulighed for at stille spørgsmål til hans resultater.

Birgitte Husmark, psykolog på Bispebjerg Børnepsykiatrisk afdeling:

Jeg har et spørgsmål om din undersøgelse af 3-7 årige børn, hvor du jo kom med et meget overbevisende resultat ved målingen ved 8-års alderen. Jeg vil

godt spørge om der findes nogen opgørelse over de erfaringer, som børnene har haft fra de slutter i deres program - hvad enten det er i ABA eller i det eklektiske og til de bliver 8 år? Han nogen af dem fortsat ABA træning eller er de sluttet alle sammen, er der kontrolleret for hvilken erfaring de har indhentet op til de bliver 8 år? Er der et år imellem behandlingen slutter og de bliver testes som 8-årige?

Svein Eikeseth:

Nej, de har fået oplæring til de blev 8 år og behandlingen er blevet fortsat. Der er ikke et tidsmæssigt hul mellem behandling og opfølgning, børnene var mellem 3 og 7 år ved starttidspunktet, og var i gennemsnit 8 år gamle på opfølgningstidspunktet. Men der er nogen, som har sluttet behandlingen fordi de går i almindelig skole uden at få behandling. Testene er gennemført da børnene i gennemsnit var 8 år gamle, og så skal vi teste dem igen når de bliver 15-16 år gamle og igen når de bliver 30.

Effekter af adfærdsanalytisk behandling - nye opfølgingsdata

Jannik Beyer, leder af Videnscenter for Autisme

I ABA-modellen er der tale om en kraftig involvering af forældrene. Har I haft klarhed over, i hvilket omfang denne medinddragelse har haft en ekstra træningseffekt i forhold til ABA-gruppen? Man kunne forestille sig, at forældrene ud over de timer som er holdt under kontrol i forsøget, går videre og involverer sig på en måde som giver et vist udsving på målingerne ved 8-års alderen.

Svein Eikeseth:

Vi har ikke kontrolleret for, hvor meget forældrene var involveret. Jeg tror faktisk forældreinddragelsen kan være en svaghed ved den skandinaviske model for ABA-behandling - dvs. at gennemføre behandlinger i børnehaver og skoler i modsætning til i USA, hvor hovedparten af den tidlige indsats sker i hjemmene. Der er faktisk en vis chance for, at vi får mindre forældreinvolvering end i USA. Så jeg er lidt bekymret for graden af forældreinvolvering. Forældrene er involveret, men der er to problemer. Det ene er, at behandlingen sker i børnehave eller skole og 2) at vi - i al fald i Norge - har en tradition for, at hjælpesystemerne skal ordne problemerne for os. Det er nogle kulturelle forskelle på Norge og USA. Så det er lettere at skabe forældreinvolvering i USA end i Norge. Så det har vi arbejdet meget med, fordi vi opfatter forældreinvolveringen som meget vigtig.

Hanne Nøhr, studerende:

Nu har vi hørt meget om hvornår ABA-behandling helst skal startes; er der nogen forskning

om, hvornår man slutter et program? Eller er det meget individuelt? Eller er det en livslang proces?

Svein Eikeseth:

Vi tænker, at ABA er læring og altså læring til at udvikle vigtige færdigheder. Og alle lærer selvfølgelig hele livet, og således er det også for personer med autisme. Og man slutter aldrig med at lære, men der er nogle børn med autisme, som gennem ABA-behandling udvikler så mange færdigheder, at de er i stand til at lære på almindelige betingelser, i skolen, lære ved at være sammen med forældre, venner osv. For disse børn så kan man afslutte ABA-behandlingen, og det sker vældig gradvist og ofte i løbet af år. Men så har vi den gruppe af børn, som ikke bliver i stand til at lære ved at gå i almindelig skole. De børn kan drage nytte af ABA-behandling gennem hele livet, tror jeg. Og i de tilfælde må vi tænke ABA-behandling som en almindelige skolegang for disse børn.

Referencer

S. Eikeseth, T. Smith, E. Jahr and S. Eldevik, 'Intensive behavioral treatment at school for 4- to 7-year-old children with autism: A 1-year comparison controlled study', *Behavioral Modification*, vol. 26, no. 1 (2002), pp. 49-68. Refereret på ABAforum.dk som Sammenligning af to former for intensiv behandling af 4-7 årige børn: ABA og 'eklektisk' behandling

O. I. Lovaas, 'Behavioral treatment and normal educational/intellectual functioning in young autistic children', *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 55 (1987), pp. 3-9. Refereret på ABAforum.dk som Resultater fra det oprindelige Young Autism Project, Californien

¹ Svein Eikeseth er uddannet som psykolog. Han arbejder klinisk med anvendt adfærdsanalyse på Glenne Autismesenter og underviser og forsker ved Høgskolen i Akershus. Eikeseth er efteruddannet ved University of California i Los Angeles hos O. Ivar Lovaas og har en Ph.D.-grad fra University of Kansas. Eikeseth har publiceret en række videnskabelige artikler om ABA og senest redigeret en lærebog i anvendt adfærdsanalyse.

² Tabeller, som gengiver undersøgelsens resultater, er tilgængelige på web-adressen www.abaforum.dk

Følg med i den altid opdaterede Aktivitetskalender på www.autisme.dk

Dato	Arrangement	Sted	Kontakt
13. JUNI 2011	Kommunikation og sociale færdigheder (for forældre)	Skolen	TE: 419 2202 www.videnscenterforautisme.dk
14. JUNI 2011	ABA - Session 1 (forældre)	Skolen	TE: 419 2202 www.videnscenterforautisme.dk
20. JUNI 2011	ABA - Session 2 (forældre)	Skolen	TE: 419 2202 www.videnscenterforautisme.dk
1. JULI 2011	ABA - Session 3 (forældre)	Skolen	TE: 419 2202 www.videnscenterforautisme.dk
2. JULI 2011	ABA - Session 4 (forældre)	Skolen	TE: 419 2202 www.videnscenterforautisme.dk

Integration af børn med autisme i ABA behandlingsforløb - de islandske erfaringer

I Island har ABA-behandling af børn inden for autisme-spektrret taget sin begyndelse midt i 90'erne. Siden da har 28 førskolebørn modtaget en ABA-behandling, som opfylder kravene til timetal, træningsindhold, terapeut-kvalifikationer, supervision og forældreinddragelse. 13 børn er startet i skole og dette efterår er 6 nye børn påbegyndt en ABA-behandling. I dag retter bestræbelserne sig mod at etablere valgmulighed - og dermed gøre ABA tilgængeligt for alle de forældre og børn, som ønsker denne behandlingsform. Denne artikel er baseret på et foredrag af Sigrídur Lóa Jónsdóttir på den nordiske temadag om ABA, som er klinisk psykolog, ABA-konsulent og forsker. Hun har en lang fortid inden for behandling af børn med autisme og har erfaringer med både TEACCH og ABA.

◆ Af Sigrídur Lóa Jónsdóttir Oversat og redigeret af Linda Lundgaard Andersen, ABAForum.dk

Diagnose-hyppighed og behandlingstilbud

I Island har forekomsten af børn inden for autisme-spektrret udviklet sig fra 54 diagnosticeret i perioden 1992 - 1996 til 142 i den efterfølgende periode fra 1997 - 2001. Når et barn er nydiagnosticeret er det offentlige tilbud i Island fokuseret på at tilbyde en kvalificeret rådgivning og vejledning, som er baseret på systematisk viden om forskellige behandlingsformers indhold og ef-

fekter. Intentionen er således, at forældrene får adgang til viden og information om forskellige behandlingsformer i den første periode efter diagnosen er stillet. Der er derfor oprettet en central instans: Statens Diagnose- og Rådgivningssenter (SDCC), som har ansvaret for at være opdateret i forhold til forskningsresultater, behandlingsformer og tvær-nationalt samarbejde. Denne instans er rådgivende i forhold til kommunernes udvikling af specialtilbud og det behandlingsteam, som fungerer rådgivende og superviserende over for børnehaver og hjemmene.

Fra diagnose til behandling
Når et barn får en autisme-diagnose tilbydes

forældrene deltagelse i en række initiativer, som har til formål at informere om handicappet, om behandlingsformer og problemer og udfordringer i den nye familiesituation. Dette rummer informationsmateriale, afholdelse af møder med forældre, et møde med familien hvis ønskeligt, møde med forvaltning og forældre, deltagelse i kurser og workshops og en forberedelse af børnehaven i den konkrete behandlingsforms indhold og organisering.

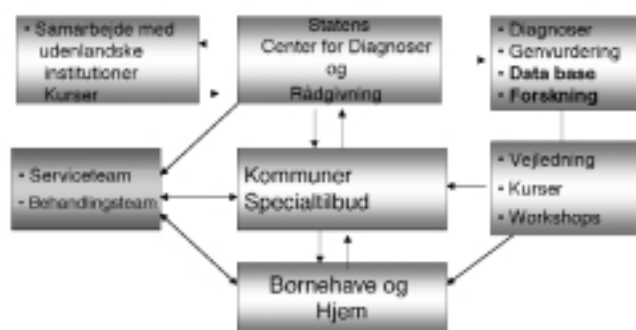
Kurser og workshops udbudt af SDCC

Behandlingstilbuddene til børn med autisme er sikret lovgivningsmæssigt gennem en betoning af retten til et børnehavetilbud. Børnehaverne drives af de kommunale instanser og hver barn får tildelt en støtte-terapeut. Bevillingen gives til et konkret antal timers specialpædagogisk tilbud om ugen.

ABA-behandling i børnehaven
Når ABA behandlingen skal udføres i en almindelig børnehave skyldes det nogle oplagte fordele. Hermed skabes mulighed for at en normal kammeratskabsgruppe kan udvikle sig og

Det offentlige tilbud i Island Rådgivning og samarbejde

Integration af børn med autisme i ABA behandlingsforløb - de islandske erfaringer

barnet med autisme kan udnytte og deltage i typiske aktiviteter. Det typiske børnemiljø giver grundlag for at iagttage et normalt udviklingsforløb og lade vante udviklingsforløb virke inspirerende for ABA træningen. Igennem de typiske børns leg og børnehavens organisering og rutiner gives ABA træningen gode og veldefinerede muligheder for integration og omvendt integration. Dette betyder, at mainstreaming og integration kan etableres i et gradvist og systematisk forløb fra starten af ABA behandlingen og være baseret på barnets interesser og færdigheder. Samtidig gives der optimale muligheder for at de færdigheder, som er lært gennem ABA træningen, kan generaliseres umiddelbart efter i naturlige omgivelser med andre børn. Endelig kan ABA behandlingen gennemføres tæt på barnets hjem.

Hvis en ABA behandling vælges af forældrene viser erfaringerne, at der hos kommunen og børnehavederen skal være en velvilje over for følgende opgaver:

- der skal bevilges mindst en fuldtidsstilling til barnet, som kan deles mellem to eller tre terapeuter, der kan give mindst 30 timers ABA
- der skal være en forpligtelse til at det involverede personale deltager i kurser og workshops arrangeret af Statens Diagnose- og Rådgivningscenter
- betaling af kursusudgifter for personale og dækning af deltagelse i workshops
- et særligt rum i børnehaven, hvor der kan trænes 1:1
- assistance fra børnehaven til at

integrere barnet med autisme

- udarbejdelse af træningsmateriale og løbende valg af forstærkere til brug i træningen

Børnehaven har til opgave at udarbejde check-lister, som er en fælles opstilling af alle de opgaver og ansvarsområder, som en børnehave har i et ABA-behandlingsforløb. Samtidig skal børnehaven også organisere og gennemføre en præsentation af ABA behandlingen på et personale-møde, hvor hele personalet kan få en grundig præsentation af indhold, principper og organisering. Børnehaven har yderligere et medansvar for træningen af terapeuterne, som rummer mulighed for jævnlig supervision, data-registreringen samt afholdelse af staff-møde. Endelig skal børnehaven organisere et forældremøde, hvor de øvrige forældre kan få en orientering om ABA, hvad der kendetegner et barn med autisme, samt hvad de øvrige børn kan bidrage med i et ABA forløb.

Vanskeligheder ved at gennemføre ABA i børnehaver

Men der kan også være vanskeligheder forbundet med at gennemføre et ABA behandlingsforløb i en almindelig børnehave. Ikke alle børn med autisme har forudsætninger for at profitere i tilstrækkelig grad - for eksempel børn som har et lavt funktionsniveau kan have begrænsede muligheder for at drage fordel af kammeratskabsgruppen og det den tilbyder. ABA behandlingens betoning af et minimums antal træningstimer kan også være vanskelige for alle deltagende børnehaver at opfylde. Der kan også være problemer med at de

enkelte børnehaver har vanskeligheder ved at stille egnede lokaler til rådighed - for eksempel et træningsrum til 1:1 træningen. Et andet problem kan være at terapeut (træningsleder) og træningsteamet lever et for isoleret liv i børnehaven og ikke i tilstrækkelig grad integreres i børnehaven. Dette kan let føre til udbrændthed og isolation. Nogle børnehaver opfatter etableringen og gennemførelsen af et ABA forløb som en ekstra byrde, de skal tage på sig. Fordelingen af mange ABA behandlingsforløb blandt mange børnehaver fører også til, at supervisor skal rejse meget, når hun skal give supervision, og dette kan være en tidsbelastning. Det kan også være en hæmsko, at den specialiserede viden og kompetencer til ABA træning og metoder er decentraliseret, idet den ikke findes et centralt sted, men er spredt på mange forskellige børnehaver. Samtidig kan dette også vanskeliggøre opbygningen af et fælles fagligt miljø. Der er generelt mangel på kvalificerede terapeuter og supervisorer, på litteratur om ABA på islandsk og specialiserede kurser inden for dette emne.

Et behandlerteam - roller og ansvarsområder

I ABA behandlingen er den centrale udførende og koordinerende instans behandlerteamet. Teamet kan typisk bestå af følgende personer:

- Forældre
- ABA-vejleder
- Kommunal konsulent
- Senior-terapeut (træningsleder)
- Behandlere
- Stuepædagog

- Leder af børnehaven

ABA vejlederen fra SSCC assisterer forældrene i kontakten til forvaltningen og/eller de lokale politikere efter behov. Det kan her dreje sig om etableringen og finansieringen af et ABA-behandlingstilbud. Vejlederen afholder også indledende workshops og mini-workshop for dels at afklare forældrene om valg af metode og dels for at introducere centrale behandlingsprincipper og organisering. Vejlederen har ansvaret for den overordnede supervision, videreuddannelse og træning i ABA-teknikker og dataregistrering. Heri indgår også at supervisere i den konkrete planlægning og udvikling af ABA behandlingen, som tilrettelægges individuelt i forhold til det enkelte barn. Endelig foretager vejlederen den løbende kvalitetskontrol af behandlingen.

Den kommunale konsulent er forbindelsesleddet mellem SDCC og børnehaven og skal sikre at barnet får minimum antal 1:1 behandling per uge, og at de andre forudsætninger også er til stede. Samtidig skal vedkommende assistere terapeuter og forældre med at skaffe træningsmateriale og forstærkere. Hvis den kommunale konsulent har de faglige kvalifikationer, kan vedkommende også assistere SDCC-vejlederen med workshops, træning samt behandling. Konsulenten kan ligeledes deltage i præsentationen af ABA og en generel præsentation af autisme til børnehavens personale.

Senior-terapeuten er den person, som giver den direkte be-

handling af barnet i 1:1 situationer og i samspil med de øvrige børn (kan også kaldes træningsleder). Vedkommende forbereder øvelser og træningsmateriale; udfører tests af forstærkere for at finde de bedst motiverende og udskifter disse jævnligt, så de virker optimalt; organiserer en arbejdsbog og dataregistreringen; organiserer og koordinerer andre terapeuters (hjælpe-træneres) arbejde; skriver en månedlig rapport om barnets fremskridt inden for enkelte træningsområder; forbereder teammøder; giver information til andre personaler efter behov.

Terapeuterne deltager også i den direkte behandling med tilhørende dataregistrering og har et tæt samarbejde med senior-terapeuten. De deltager også i workshopsene og teammøderne og arbejder i overensstemmelse hermed.

Stuepædagogen følger med i barnets behandling og udvikling, videregiver informationer om behandlingen til det øvrige personale i børnehaven samt medvirker til at generalisere barnets færdigheder i gruppesituationer og i integrationen af barnet på stuen.

Børnehavelederen ansætter terapeuter i samarbejde med den kommunale konsulent; sørger for at børnehavens lokaler kan leve op til de krav barnet har og behandlingen stiller; søger for materiale til terapeuter; hjælper terapeuter med at nå opstillede mål; arrangerer formidling af information om autisme og om ABA til personalet.

Islandske resultater af ABA behandling

I Island har man søgt at belyse, hvordan det går med de børn, der er blevet trænet i førskolealderen - når de f.eks. kommer i teenage-alderen eller senere? Der er dog ikke i øjeblikket så mange langsigtede opfølgninger på disse forhold. Men en undersøgelse af Ivar O. Lovaas, som blev offentliggjort i 1993 viser, at de børn, som har de største fremskridt, har opretholdt deres funktionsniveau på lidt længere sigt, mens nogle af de lavtfungerende børn synes at have behov for fortsat ABA-behandling. Island deltager i en follow-up undersøgelse udført af Sigridur Loa Jonsdottir indbefattende nogle af børnene fra den islandske del af Young Autism Project. Der synes at være tendens til, at de børn, som profiterer mest af behandlingen opretholder deres normale funktionsniveau, mens, blandt de lavtfungerende børn i 6-7 års alderen, har langt de fleste stadig brug for støtte.

I Island er der 3 børn, som er blevet mainstreamed til folkeskole, og disse er alle blevet integreret succesfuldt, men kræver dog forskellig grad af støtte. Nogle har ikke brug for støtte overhovedet, men et af disse børn er blevet overført til en specialskole. Dette er sket, selv om ABA programmet var kvalificeret, idet barnet ikke kunne klare sig i den normale skole. Senere blev det afdækket, at netop dette barn havde udviklet andre handicaps, som ikke havde været der tidligere. I visse tilfælde kan man derfor forvente problemer, selv om ABA-behandlingen har været den bedst mulige.

Integration af børn med autisme i ABA behandlingsforløb - de islandske erfaringer

Problemer og fremtids-perspektiver

Der er en stigende interesse for ABA i Island, som resulterer i en større efterspørgsel. Der er i dag en voksende bevidsthed om høj-kvalitets og databaseret behandling. Flere forældre efterspørger i dag ABA behandling. Det er ligeledes en voksende viden om og interesse for ABA blandt fagfolk og administratorer. Denne interesse udmønter sig også i en større velvillighed til at bevilge ABA i kommunerne. Dette fører

derfor til en større opmærksomhed på nogle udfordringer og dilemmaer, som det er væsentligt at forholde sig omhyggeligt til. Hvis målet er at gøre ABA tilgængeligt for alle de forældre, som ønsker dette, så kan en venteliste til ABA være lige om hjørnet. Og det kan også blive nødvendigt at diskutere og overveje, hvordan de voksende behov kan opfyldes uden at sænke kvalitetsniveauet i ABA behandlingen?

De fremtidige perspektiver og indsatsområder retter sig mod at få etableret en kontinuerlig træning og uddannelse af terapeuter og supervisorer, at få udviklet relevante kursustilbud, at få udarbejdet litteratur og materialer på islandsk, at få etableret et resourcecenter for materialer til ABA træning samt at få gennemført forskning og efterfølgende publicering. ■

Forældreinddragelse i intensiv ABA-behandling - de svenske erfaringer

Ulrika Långh er autoriseret psykolog og psykoterapeut og er ansat i Habiliteringscenter Nord¹ i Stockholms Län. Hun superviserer ABA-behandlinger og har i løbet af de seneste seks år erfaring fra behandling af mere end 30 børn. På den nordiske temadag om ABA den 3.10.2003 gav hun følgende beskrivelse af behandlingsprogrammet i Stockholm og af, hvordan forældre bliver inddraget i behandlingen af deres børn med autisme.

◆ Af Ulrika Långh - oversættelse og bearbejdning: Joi Bay, forælder - ABA-forum

Historien om ABA i Stockholm I Sverige kom ABA-behandling til Uppsala i 1991 på initiativ af Örjan Swahn fra Uppsala Universitet. Örjan Swahn er psykolog og terapeut, og han havde været lært ABA ved et studieophold hos Ivar Lovaas. Han tog initiativ til et projekt ved Uppsala Universitet, hvor man ville efter-

prøve de metoder og resultater, som Ivar Lovaas havde opnået i sin undersøgelse fra 1987 (Lovaas 1987).

På det tidspunkt var jeg studerende og læste til psykolog i Uppsala. Jeg blev knyttet til projektet, og fungerende som træningsleder i børnehaven mange timer om ugen, hvilket var meget lærerigt. Siden flyttede jeg til Stockholm og i 1997 blev jeg tilknyttet et nystartet ABA-projekt,

som forældre til børn med autisme havde fået udvirket. Projektet i Stockholm blev kaldt for TIPS, *Tidlig Interventionsprojekt Stockholm*. Det var et pilotprojekt, og der var 7 børn med i projektet, som blev superviseret af Örjan Swahn, og jeg var en af tre seniorterapeuter.

Projektet kørte i 1½ - 2 år, hvorefter Stockholms Landstings i 1999 startede endnu et projekt, hvor vi havde 13 børn i behandling. Formålet med dette projekt var at undersøge, om denne form for behandling - på trods af, at det er så intensivt og rummer så meget mere, end man normalt tilbyder børn med handicap - kunne tilbydes som en del af det almindelige offentlige tilbud. Resultatet af projektet var, at vi foreslog, at denne behandling skulle integreres i Ha-

biliteringen, for det er vigtigt, at man også inddrager kompetencer fra andre fagfolk i Habiliteringen: talepædagoger, specialpædagoger, fysioterapeuter og ergoterapeuter, som så skulle indgå i teamet omkring barnet. I år 2000 oprettede man to nye faste stillinger målrettet intensiv ABA-behandling, og jeg har den ene af disse stillinger.

I 2002 bestemte Stockholms Landsting, at man ville tilbyde denne behandling til flere børn, og behandlingen af 20 yderligere børn blev udbudt i licitation fra Landstinget. Vi afgav tilbud, men det gjorde også TIPO Sverige, og de fik kontrakten. Så nu giver Habiliteringen vejledning til børn og forældre, og det samme gør TIPO, så sammenlagt er det ganske mange børn i Stockholm, som får denne form for behandling. Men i Sverige er det faktisk kun i Stockholm, at det fungerer på denne måde. I Uppsala fungerer ABA også som behandlingstilbud, og det samme gør sig gældende nogle få andre steder i Sverige. Selv om vi har været i gang siden 1991 i Sverige, er ABA ikke så udbredt endnu, men den situation er ved at ændre sig. Der er flere og flere fagfolk, som kommer på studiebesøg hos os i Stockholm for at undersøge, hvordan det fungerer. Problemet er, at der ikke så mange, som er uddannet i ABA-metoden endnu i Sverige, så det er svært at hjælpe andre i gang.

Organisering af støtte til børn med autisme

Vores måde at organisere ABA-behandlingen på minder meget om de norske ordninger. Børnehaven er ansvarlig for 20-timers

træning om ugen, mens forældrene er ansvarlige for 10 timers træning om ugen; hovedsagelig i weekenderne, men også lidt på hverdage. Det er ikke i alle tilfælde forældrene selv, der varetager disse 10 timers hjemmetræning; nogle får hjælp fra afløser (handicaphjælper i hjemmet) eller fra personale i "korttidshjem", som er en form for ekstern aflastning.

Der afholdes teammøder en gang om ugen sammen med børn og forældrene samt personale fra børnehaven. Hvis afløser eller personale i korttidshjem deltager i træningen, kan de også deltage i teammøderne. På teammøderne demonstreres og afprøves øvelserne, og der lægges planer for den kommende uge.

Vi dokumenterer behandlingen, som man bør gøre. Dem, der arbejder med barnet i børnehaven, skriver hver uge, hvad de gør, hvor meget de gør og antal timer, så vi kan kontrollere, om barnet får den tilstrækkelige træningstid. Det skal være mindst 30 timer om ugen, før at vi i Habiliteringen kan involvere os i en behandling.

Jeg arbejder i hele det nordlige Stockholm, et område med vældig mange børn med autisme, og det er ikke så mange af disse børn, vi kan tilbyde ABA-behandling. De fleste børn med handicap, som er tilknyttet vores Habiliteringscenter ser en terapeut et par gange per halvår. Maksimalt én gang om måneden. Men jeg ser børnene er gang om ugen! Så ABA-behandling er meget mere intensivt end det

sædvanlige tilbud. Og derfor er vi meget opmærksomme på, at de børn, vi bruger megen tid på også får tilstrækkeligt antal ABA-timer i løbet af ugen. Så derfor skriver vi en aftale sammen med både børnehaven og forældrene. Habiliteringen forpligter sig til at give supervision en gang om ugen, vi påtager os ansvaret for behandlingen, og skriver referater fra teammøderne, så alle ved hvad der er aftalt. Forældrene skriver under på, at de vil gennemføre 10 timers træning om ugen, og at en af forældrene vil deltage i team-møderne. Børnehaven skriver under på, at de vil varetage 20 timers træning om ugen, og at der altid er en repræsentant for børnehaven til stede på team-møderne. En sådan aftale gælder for et halvt år ad gangen, hvorefter vi evaluerer forløbet, og hvis det ser fornuftigt ud, bliver der skrevet en ny aftale for det kommende halvår.

Forældreinddragelse

Sådan som jeg ser det, så er forældrene de vigtigste personer for barnet: forældrene vil være der for barnet resten af livet, og de står dermed for kontinuiteten. Derfor er det uhyre vigtigt, at forældrene deltager i behandlingen, forstår principperne, ser de fremskridt som børnene gør og erkender problemerne. ABA-behandling handler ikke bare om at lære sig færdigheder; det er en måde at forholde sig til barnet med autisme på og som alle omkring barnet er fælles om: hvordan man reagerer på barnet, hvordan man forstærker ønskelig adfærd, hvordan man ignorerer uønsket adfærd. Altså vigtige principper, som også vedrører hverdagslivet.

Forældreinddragelse i intensiv ABA-behandling - de svenske erfaringer

Princippet for ABA er de samme, hvad enten man arbejder ved et bord eller færdes i større sammenhænge, men det bliver selvfølgelig mere kompliceret i et hverdagsmiljø. Og for forældrene gælder det om at forstå principperne i det lille miljø for at vide, hvordan man kan anvende disse principper, når man f.eks. rejser på ferie, går i butikker for at købe tøj osv. Så ABA-træningen omfatter alt det, som børn lærer sig, og det er ikke småting. Og mange af de opgaver, der trænes, er færdigheder, som forældre normalt er ansvarlige for.

Stress

Vi får tit spørgsmålet, om det ikke er besværligt for forældre at deltage aktivt i ABA-behandling? Lægger vi ikke et meget stort ansvar på forældrene, når de skal stå for mindst 10 timers træning om ugen? Der er ingen tvivl om, at det er et stort arbejde, men det er også generelt arbejdskrævende at have et barn med autisme. Man har jo et barn, som måske ikke altid er så enkelt at håndtere.

Ud fra mine kliniske erfaringer, så synes forældre ofte, at der er meget at lære i starten af en behandling. Der er meget at forstå; både principper men også mange praktiske træningsteknikker, og så skal man dokumentere sit arbejde. Så på det stadium i forløbet er der mange, som synes, det er besværligt. Men når man efterhånden lærer denne arbejdsform og forstår, hvordan man kan anvende principperne, så mindskes arbejdsbyrden. Og det sker især, når man ser effekterne af sit arbejde,

for resultaterne viser sig ofte ganske hurtigt: børnene lærer sig nye færdigheder, de bliver lettere at have at have med at gøre, og forældrene får bedre kontakt til deres børn. Der er ganske stor forskel på, om man har et barn, som styrter rundt, og som måske slet ikke kigger på forældrene, og så et barn, som faktisk har kontakt, og som kigger en i øjnene og ler. I de fleste familier finder man efterhånden en struktur - en måde at organisere sig på - således at man både lærer det, der skal trænes hjemme i et særligt rum, og samtidig får hverdagen til at fungere i familien med søskende osv. Det tager nogen tid, inden det hele falder på plads, men oftest løser det sig hen ad vejen.

Søskende

Søskende kan blive misundelige, fordi barnet med autisme får megen opmærksomhed i ABA-behandlingen og også meget tid sammen med forældrene. Hvordan bliver det for de andre søskende? Vi plejer at tale om disse potentielle problemer i starten, fordi det forebygger konflikter i familien.

Det er vigtigt, at søskende får lov til at være med i behandlingen. Det man gør med barnet med autisme, kan man også gøre med store- eller små søskende. Vi har f.eks. en lille dreng, som lige er startet i behandling, og han har en storebror, som kun er et år ældre, og storebroderen får lov til at gøre præcise det samme, som hans lillebror gør i træningen: putte klodser i puttekasse, imitere, osv. Desuden tager man søskende med i træningen, fordi søskende udgør

nogle gode modeller, så det barn, vi arbejder med, skal imitere storebror eller lillesøster, for det er meget bedre, at børn med autisme lærer at imitere børn end voksne. Og så snart, det kan lade sig gøre, spiller man spil, hvor søskende er med. Det er også vigtigt at lægge en plan for, hvordan søskende bliver involveret, og for, hvordan de også kan få ekstra tid med forældrene.

Team-mødet

Team-organiseringen er en af forudsætningerne for, at ABA-behandling kommer til at fungere. Det er også det, mange forældre fortæller. De oplever den støtte, det giver, når man mødes og taler om deres barn en gang om ugen, når man deler sorger og glæder, og når man forsøger at løse problemer sammen. Det er utrolig vigtigt for forældre, som i mange tilfælde har det svært derhjemme, at de faktisk får denne støtte fra teamet så ofte, og at de får oplevelsen af, at man arbejder mod et fælles mål.

Det er også et vigtigt princip i team-organiseringen at alle får den samme information samtidig. Det gør samarbejdet i teamet lettere, når forløbet er så intensivt, og man træffes så ofte, således at en part ikke handler uden at involvere de øvrige. Alle får samme informationer og alle handler koordineret.

På team-møderne demonstrer man øvelserne for hinanden, således at øvelserne ikke kun bliver beskrevet eller demonstreret, men faktisk afprøvet af alle. Det er et vigtigt princip. Som adfærdsterapeut ved man, at man

lærer betydelig bedre ved at prøve at gøre en øvelse i stedet for kun at se andre gøre det. Derfor er det vigtigt, at alle - forældre og pædagoger - allerede fra starten ved, at man lærer bedre, hvis man faktisk prøver selv, i stedet for kun at se andre gøre det. Forældre og pædagoger fra børnehaven får mulighed for at afprøve øvelserne, således at man får erfaringerne med det samme, og således at man fra starten lærer, at det er OK at andre kigger på, når man arbejder med barnet. Man behøver ikke være ekspert med det samme, og man må gerne begå fejl, for det tager nogen tid, inden man lærer ABA-teknikkerne. Man må altså skabe en god atmosfære i teamet, for man skal arbejde sammen igennem lang tid, og man støder uvægerligt på problemer, som må løses. Det er vigtigt for os som vejledere at sørge for dette samarbejds-klima i teamet.

Forskelle i forældres forudsætninger

Af de ca. 30 børn, vi har arbejdet med, stammer de fleste børn fra områder i Stockholm, hvor forældrene er ressourcestærke - økonomisk, tidsmæssigt og videnskæssigt. Forældrene er velstillede, de er veluddannede og har ofte i forvejen skaffet sig informationer om ABA, og nogle af dem har selv betalt for behandlingen, inden de starter hos os. Der er meget få børn med indvandrerbaggrund, og hvor forældrene har lave indkomster, som det er lykkedes os at nå ud til. Og det er socialpolitisk ikke godt, eftersom der i Stockholm er flere områder, hvor koncentrationen af indvandrere er me-

get stor. I disse områder er det ikke usædvanligt, at børn ikke kommer til udredning og derfor ikke får en diagnose.

Derfor oplevede vi det vigtigt at udvikle en model, hvor vi også kan nå ud til disse forældre og de områder af Stockholm med denne behandling, eftersom det er det bedste, vi har at tilbyde. Og så tænkte vi, at vi måske ikke skulle gå via forældrene, som vi ellers gør, man at vi i stedet burde starte i kommunen og med personale i børnehaver. I Sverige er der mange fagfolk, som ikke kender til ABA i forvejen, og hvis man kender til det, så er videnskæssiveauet temmelig lavt. Man er også i mange tilfælde ikke positiv over for ABA. Så det er et vigtigt arbejde at sprede kundskab til de personer, der arbejder med børn med autisme.

Vi udvalgte to kommuner, hvor vi først indbød repræsentanter på chefniveau og fortalte om ABA-behandling, således at vi højt oppe i systemet forankrede, at her var noget, vi kunne tilbyde. Derefter inviterede vi børnehavedere og informerede om ABA, og vi udvalgte to børnehaver i to forskellige kommuner inde i Stockholm, som vi har arbejdet ekstra med i 1½-2 år. Der har vi udvalgt de relevante børn i børnehaverne, men uden de krav, vi normalt stiller om 30 timers 1:1-tid, og at forældrene skal deltage i behandlingen. Men vi har arbejdet ud fra ABA-principperne, således at personalet i børnehaverne får kendskab til metoden.

På den måde har vi arbejdet med

mange børn, men kun med dele af ABA-programmet. Nogle få af disse børn har fået hele ABA-programmet, og en del forældre er blevet involveret, men andre har ikke deltaget. Men det har været meget positivt, og videnskæssiveauet i disse to børnehaver er steget meget, så nu kan de begynde med andre børn og gøre nogle af de indledende øvelser, som vi ellers superviserer. For disse børn er aldrig kommet i kontakt med Habiliteringscentrene, og vi har kø til ABA-behandling. Så de børn, der er små, og som har behov for behandling, får ingen hjælp fra os, for der er flere års ventetid på ABA-behandling. Derfor er det vigtigt, at børnehaverne har en grundlæggende viden om ABA, således at de kan starte straks, når det bliver klart, at børnene har et behandlingsbehov.

Vi arbejder nu på at formidle denne grundlæggende ABA-information til alle relevante børnehaver i disse kommuner.

Evalueringer af forældre-samarbejdet

Jeg har samlet udtalelser fra forældre i forbindelse med evaluering af vores ABA-tilbud. Her har forældrene skullet skrive om deres egne oplevelser af ABA-behandlingen, og de følgende citater giver eksempler på tilbagemeldinger fra forældre. Det fremgår, at det er godt at være mange i teamet, som arbejder sammen omkring barnet, og at det er vigtigt at få kvalificeret vejledning med korte mellemrum, samt at man lærer sig principper, som man har nytte af i sin dagligdag.

Forældreinddragelse i intensiv ABA-behandling - de svenske erfaringer

Forældre til dreng A

“Det har været uhyre stimulerende at arbejde hen imod et fælles mål og dele glæden ved fremgangen sammen med hjælpere, børnehaven og personale fra Autism Nord. Fra tid til anden er man træt og udslidt og opgivende. Så er det en stor fordel at være et stort team omkring barnet. Efter nogen tids træning kommer man ind i en ny fase, hvor man ikke længere bare gennemfører øvelserne, men også selv forstår mekanismerne. Så bliver det lettere at se målet og tilpasse sig til situationen. Man har pludselig fået et værktøj, som kan hjælpe en i situationer i hverdagen. Modellen bliver til en måde at leve på.

Naturligvis kan søskende føle sig tilsidesat. I vores tilfælde har der været en to år ældre søster, som ikke altid har villet acceptere, at når der foregår træning, så er en af os forældre optaget. På den anden side har hun været meget stolt over at kunne hjælpe med træningen og hjælpe sin lillebror. Hun har i dag en lillebror, som hun kan lege med. For ca. et år siden levede A utilfreds i sin egen verden - i dag lever han lykkelig i vores verden. “

Forældre til dreng B

“Han har forøget sit ordforråd og kommunikerer usædvanligt meget med sine omgivelser, han kan f.eks. fortælle om, hvad der skal ske, og hvad han har oplevet. Det har også øget hans tidsbegreb samt ført til, at hans skrigeri er mindsket til næsten ingenting. Kvalificeret vejledning med kontinuitet er en forudsætning for at kunne praktisere adfærdsterapi, og det mener vi, vi har fået. Det

har givet os et værktøj til indlæring, som vi ikke bare anvender i selve træningen, men som er blevet en “livsstil”. Den fremgang, man opnår med denne form for behandling kommer ikke gratis. Bag hvert et trin ligger meget hårdt arbejde, hvor vi som forældre har et stort ansvar.”

Forældre til dreng C

“Der har været en del konflikter i team-trianglen, men disse har vejlederen håndteret på forbillig professionel måde, og hun har sørget for at de blev løst. Vi har også værdsat, at vejlederne har humor, og det har - trods vores bekymringer - bidraget til at gøre arbejdet morsomt og forbundet med lyst.”

Forældre til dreng D

“Vi har nu været i gang i to år. Stort arbejde, mange resultater, men også megen modstand. Og i den forbindelse tænker jeg på alle de faktorer, der skal fungere, for at metoden kan gennemføres.”

Forældre til pige E

“Situationen derhjemme var uholdbar, og vi var nærmest i panik. Det er så utroligt godt at få hjælp til at analysere problemerne, at skitsere en behandlingsplan og kontinuerligt få opfølgning på, hvordan det går.”

Forældre til drengene F & G

“Vi har aldrig oplevet, at det har været besværligt på en gang at være forældre og behandlere. Til tider har vi naturligvis længstes efter bare at være sammen med vores drenge, men samtidig er det netop et af deres store problemer bare at være sammen med andre. Vi synes både, at

træningen skaber forudsætninger for at kunne omgås hinanden og også bliver en måde at omgås på. Vi har forsøgt at indføre så meget leg og skæg som muligt i træningen, således at grænserne mellem træning og leg og bare at være sammen er blevet udvisket mere og mere.”

Henvisninger

O. I. Lovaas, ‘Behavioral treatment and normal educational/intellectual functioning in young autistic children’, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 55 (1987), pp. 3-9. Refereret på ABAforum.dk som Resultater fra det oprindelige Young Autism Project, Californien

Anja Hansen

Dansk ABA-forsøgsprojekt i en børnehave

Ved den nordiske temadag om ABA præsenterede pædagog Anja Hansen et dansk ABA-forsøgsprojekt i en børnehave i Århus. Her bringer vi hendes oplæg i dets fulde længde samt spørgsmål og svar fra den efterfølgende paneldebat.

◆ Af Anja Hansen, pædagog og træningsleder

Jeg vil starte med at præsentere mig selv. Jeg er uddannet pædagog og har arbejdet som træningsleder for David (6½) i halvandet år. For et halvt års tid siden fik jeg junior-certificering fra TIPO Norge. Forløbet i en sådan certificering er, at man gennem en periode vejledes i og vurderes på den praktiske, pædagogiske del af arbejdet. Det vil sige den daglige træning, hvor man skal opfylde nogle kriterier. Derudover skal man følge undervisning med en teoretisk gennemgang af de grundlæggende principper i behandlingen. Denne del afsluttes med en skriftlig opgave.

De funktioner, som jeg varetager i det daglige arbejde, er først og fremmest den daglige træning af David, som jeg data-registrerer løbende. Jeg står også for at udarbejde nye drill-lister (øvelseslister) en gang om ugen, og jeg skal sørge for, at der fremskaffes materialer til træningen, og at det ugentlige staff-møde bliver gennemført.

David

David fik sin diagnose knap 3 år gammel. Kort forinden var han blevet testet på Skejby Sygehus med en Kuno Beller, som viste, at han var meget tilbagestående på alle udviklingsområder på

nær det motoriske. Han var meget lydfattig; han havde ikke noget sprog og heller ingen pludren. Samtidig havde han selvskadende adfærd.

I dag er David i stand til at udtrykke sig i sætninger. Han har let ved at give udtryk for sine behov og ønsker. Han er en glad dreng, og han har ikke længere selvskadende adfærd.

David har været i behandling i TIPO Norge siden marts 2000. Et par måneder efter, at han fik sin diagnose, gik hans forældre selv i gang med at træne ham der-

nen fra TIPO, som forældrene dog stadigvæk betalte selv.

I august 2001 fik David bevilget det projekt, han er i i dag. Han har en plads i en normal børnehave, hvor der er inkluderet en fuldtidsstilling og supervision.

David startede i sin tid med at træne meget grundlæggende ting. Det var opmærksomheds-træning og grundlæggende sprogforståelse, imitation af grov- og finmotorik og verbalimitation af helt simple lyde. I dag træner han avanceret sprog, leg, socialitet og førskolefærdigheder.

Projektets rammer

Projektet blev startet efter forældrenes ønske, hvilket må siges at være meget kendetegnende for ABA som behandlingsform i

Der er altid nogen, der spørger, om de må komme med ned til David. Her spiser Nicki, Mathias og David eftermiddagsmad sammen.

hjemme, under supervision fra TIPO. I juli 2000 fik de af kommunen bevilget en pædagog, som kunne være i hjemmet og overtage træningen. Det blev nu pædagogen, der modtog supervisio-

Danmark lige nu. Økonomien i projektet hænger således sammen, at Århus Amt og Århus Kommune deler udgifterne, og Davids plads er oprettet som en §16-plads, selvom han er inte-

Anja Hansen

Dansk ABA-forsøgsprojekt i en børnehave

greret blandt en gruppe normale børn.

Projektet er oprettet i en børnehave i Århus, hvor David er integreret på en stue med 15 normale børn og to andre børn med handicap. I børnehaven findes

timer om ugen, og jeg er i børnehaven 33 timer om ugen. I de ydertidspunkter, hvor jeg ikke er i børnehaven, er David på stuen sammen med de andre børn og er med i alle de ting, de laver. En halv dag om ugen er der en anden pædagog fra stuen, som

drene. Så lærer David sangen sammen med mig i træningsrummet og bliver så langsomt lempet ind i den proces, der gør, at han på dagen kan stå og synge sangen sammen med alle de andre børn.

Han har også arbejdet med læse- og skriveøvelser og små basale regnehistorier - i det hele taget nogle af de færdigheder, som han skal bruge, når han skal i skole om et år.

Omvendt integration

Den omvendte integration består i, at nogle børn fra børnehaven kommer med ned i træningsrummet og er sammen med David. Her generaliserer vi først og fremmest nogle af de opgaver, som han kan sammen med mig. Det er vigtigt, at han også mestrer dem sammen med de andre børn.

Den omvendte integration giver desuden god mulighed for at lave noget i en lille gruppe, f.eks. at lege eller træne i at modtage kollektive beskeder. I det hele taget er det noget mere spændende at lege ståtroid, når man er syv, end når man kun er et barn og en træningsleder. Så på den måde er der meget, der lægger op til, at vi trækker de andre børn med ind.

Lige nu træner vi Davids øjenkontakt med de andre børn. F.eks. er det vigtigt, at han husker at kigge på dem, når han spørger, om de vil lege. Træningen af øjenkontakten er et eksempel på, at vi tager nogle ting op igen, som David egentlig godt kan, fordi vi kan se, at der er situationer, hvor der er brug

Den omvendte integration, hvor nogle af de andre børn er med i træningen, giver mulighed for at lave noget i en lille gruppe, f.eks. at lege eller træne på at modtage kollektive beskeder. Her er det (med uret) David, Stine, Freja, Helena og Marie, der spiller på skift, når de bliver nævnt i fællessangen.

der to af disse såkaldte integrationsstuer. Derudover har vi en lille gruppe med 5 børn, som alle er børn med handicap, og som er på en stue for sig selv. Det var dog ikke, fordi børnehaven i forvejen havde børn med handicap, at Davids projekt blev startet her. Det var udelukkende fordi institutionen, havde lyst til og mod på at starte et ABA-projekt. Det er absolut ikke et must, at der er andre børn med handicap for at man kan lave denne form for behandling.

Træningen

David er i børnehaven ca. 37

varetager Davids træning, og imens er jeg på stuen med de andre børn.

1:1-træning

Davids træning består først og fremmest af 1:1-træning, som foregår i et træningsrum. Vi sidder ved et bord over for hinanden. Her indlærer han f.eks. sproglige og kognitive færdigheder, som kan trænes uden andre børn, og indimellem forberedes han på nogle aktiviteter, der skal foregå på stuen eller i en mindre gruppe. Det kan f.eks. være, at vi skal have sommerfest, og alle skal synge en sang for foræl-

Så er det Davids tur til at spille.

for at arbejde lidt mere med et adfærdsområde.

Integration

Integrationstræningen er den træning, der foregår på stuen eller andre steder sammen med de andre børn. David er f.eks. med til gymnastik en gang om ugen sammen med de andre børn, som skal i skole til sommer. I gymnastiktimen er der selvfølgelig en voksen omkring ham en stor del af tiden, men vi ser, at han kan mere og mere selv.

Vi bruger også integrationen til at se, om der er ting vi skal arbejde mere med i 1:1-træningen. Vi observerer og registrerer og kan på den baggrund tilrettelægge hans 1:1-træning, så vi kan gøre det lettere for ham at indgå i de store sammenhænge.

Eks. oplevede vi for godt et år siden, at det var svært for David at stå i kø. Det ville vi ikke have opdaget, hvis han ikke havde været integreret blandt de andre børn. Siden trænede vi på det, og i dag har han ingen problemer med at stå i kø.

Vi er også en del på stuen, hvor vi f.eks. træner, at han kan holde opmærksomheden på det, han sidder og laver, selvom der er en masse børn omkring ham. Én ting er at lave puslespil i træningsrummet, hvor der ikke er nogen, der forstyrrer; noget andet er at sidde på en stue fuld af børn og gøre det samme.

De tre niveauer i Davids træning er fordelt sådan, at han dagligt har ca. fire timers 1:1-træning, ca. en times "omvendt integra-

tion", og en til to timers "integration" om dagen.

Men der er mange atypiske dage. Om mandagen har han f.eks. tre timers integration, hvor han er i gymnastiksalen med de andre børn.

Vi registrerer hver dag, hvor mange timer David har 1:1-træning, omvendt integration og fuld integration. Så kan vi få et overblik over, hvor meget tid han reelt bruger på de forskellige ting.

Hovedformålet med integrationen er, at David integreres i det omfang, han får noget ud af det. Vi sørger for at tilrettelægge det sådan, at han er så meget sammen med de andre børn som muligt, det vil sige lige så meget, som han overhovedet får udbytte af. David kan i dag være sammen med de andre børn i fire timer og få fuldt udbytte af det. Det er ikke alle børn, der kan det, så det vil være meget forskelligt, hvor stor en del integrationen udgør af træningen. For børn, der lige er startet i behandling, vil integrationsdelen måske kun være at være sammen med de andre børn, når de spiser. Mens andre børn næsten

vil kunne være med i samtlige ting, der foregår i børnehaven. Det vil man altid vurdere fra barn til barn og justere løbende.

Forældresamarbejdet

I TIPOs model er forældrene samarbejdspartnere på lige fod med alle andre, så de er faktisk kollegaer. Det kan godt være en ny situation for en pædagog at skulle have forældrene i så tæt et samarbejde. Det at forældrene ved lige præcis, hvad jeg laver med deres barn, uge for uge og dag for dag, det er i hvert fald lidt specielt. Det skal man lige vænne sig til, men jeg synes også, at der er en stor styrke i det. Der er et stort engagement fra forældrenes side, og det gør, at behandlingen kommer hele vejen rundt i alle de miljøer, hvor barnet færdes. Man kan også vende det om og sige, at det er en stor opgave for forældrene at skulle arbejde så tæt sammen med professionelle. Vi skal alle sammen vænne os til dette tætte samarbejde.

Davids forældre kommer ofte med input til træningen. Måske har de oplevet, at David havde brug for nogle færdigheder i situationer, som opstår hjemme, men som ikke opstår i løbet af

Anja Hansen

Dansk ABA-forsøgsprojekt i en børnehave

Hver tredje uge er der supervision ved en vejleder fra TIPO.

en børnehavedag. Så har nogle af os andre i teamet måske nogle ideer til, hvad der kunne være godt at træne.

Familien kan også have nogle projekter derhjemme. De skal måske på skiferie. Så kan vi i børnehaven være med til at lære David nogle af de ting, der skal foregå omkring en skiferie. Det er meget vigtigt at have det tætte samarbejde.

Forældrene får hver eneste uge det nye sæt drill-lister, så de præcis ved, hvad han er i gang med at lave. Og de har altid mulighed for at komme med kommentarer og ændringsforslag til drill-listerne.

Kvalitetssikring

Data-registrering

Kvalitetssikring er også en del af TIPO-modellen, og her er data-registrering en vigtig del. David træner efter ugentlige drill-lister, hvor jeg noterer, hvor mange repetitioner han bruger på indlæring af et adfærdsområde. Af disse registreringer kan man blandt andet se, om David overfører det, han lærer, fra den ene opgave til den anden, og man kan se hans indlæringsmønster. Hvis et barn som David, der ind-

lærer forholdsvis hurtigt, pludselig har 200 forsøg på en opgave, kan det godt være, at det er opgaven, der skal tilrettelægges anderledes. For det er ikke et normalt indlæringsmønster for ham.

Vi laver også opretholdelsestræning for at sikre os, at David stadigvæk husker de ting, han tidligere har lært. Dette tilrettelægges systematisk, således at der er bestemte uge-intervaller mellem indlæringen og opretholdelsen.

Staff-møder

De ugentlige staff-møder (team-møder) er en vigtig kerne i behandlingen. Hos os afholder vi staff-møde en gang om ugen af cirka en times varighed. Deltagerne på staff-mødet er: Hovedpersonen David, hans forældre, mig (hans træningsleder), en vejleder fra TIPO (hver tredje uge), lederen fra børnehaven, en pædagog fra stuen, Davids hjælpe-trænere, som træner med ham derhjemme, og desuden eksterne samarbejdspartnere (PPR, Børne- og Ungdomspsykiatrisk Hospital, konsulenter m.fl.), som jeg sender dagsorden til hver uge, og som altid er velkomne.

På staff-mødet evaluerer vi den uge, der er gået, og planlægger næste uge. Typisk starter vi med, at David sammen med mig eller sammen med en hjælpetræner viser, hvad han har lavet i løbet af ugen. Her præsenterer vi de opgaver, der er mestret, altså som han har nået at indlære færdigt. Det kan også være, at vi præsenterer en opgave, som vi af en eller anden grund har svært ved at komme videre med eller måske er lidt i tvivl om, hvordan indlæres bedst muligt. Her er det godt at være mange øjne til at se på en situation. Der kan være nogle ting, som jeg ikke kan se, når jeg sidder og træner, men hvor andre kan se, at det måske ville være lettere, hvis jeg gjorde det på en anden måde. I staff-gruppen skal der være åbenhed, man skal føle sig tryk, og man skal have et godt samarbejde. Det er forudsætningen for, at man har lyst til at sige, når tingene er svære.

David er med til den første del af mødet, hvor vi viser træning, og derefter går han op og er sammen med de andre børn. På anden del af mødet taler vi om den forgangne uge og planlægger den kommende. Her snakker vi f.eks. om, hvordan han fungerer med de andre børn for tiden, hvordan hans humør har været, om der har været nogen særlige problemer, og om der er noget særligt, vi skal tage fat på i den kommende tid. Denne del undgår vi af etiske årsager, at David er med i. Han skal ikke høre, at vi diskuterer alle mulige ting i forhold til ham.

Supervision

Hver tredje uge kommer der en

supervisor fra TIPO Norge. Hun deltager fra morgenstunden i staff-mødet og er i børnehaven resten af dagen, hvor hun giver vejledning til mig og til andre, som har brug for vejledning. Vi snakker kort om, hvad der er det næste i Davids indlæring, og så prøver vi en masse opgaver af med det samme. Vi optager ofte video af en baseline, som vi kalder det: Vi optager video den dag, vi introducerer en ny opgave for David, og så optager vi video igen den dag, han mestrer opgaven.

Jeg bliver også testet engang imellem. Hver tredje uge, når vejlederen fra TIPO kommer, ser hun blandt andet på, hvordan min øjenkontakt er med David, om jeg - når jeg introducerer en opgave - stiller opgaven på samme måde hver gang, om jeg bruger forstærkerne rigtigt, osv. Det er hendes arbejdsredskab til at kunne vejlede mig. Hun kan på den måde se, om der er nogle områder, hvor jeg skal vejledes bedre i forhold til træningen. Det er vigtigt at se det på den måde, for man kan som pædagog måske godt tænke, at der kommer en eller anden ekspert, som sidder og krydser af for at se, om man er god nok. Men det skal ikke opfattes sådan. Det skal bruges som et arbejdsredskab til at vejlede mig.

Samarbejdet i daginstitutionen
Så er der samarbejdet i børnehaven. Der er nogle ting, som er vigtige, for at et projekt kommer til at køre godt. Det er først og fremmest vigtigt, at den institution, som projektet kommer til at være i, er en institution, som har lyst til og mod på sådan en

opgave, for det vil sandsynligvis være meget nyt for institutionen. Projektet skal ses som en del af huset, for integrationen er det primære i denne behandling. Derfor er det også vigtigt, at der er andre pædagoger med i træningen. Ellers bliver det en isoleret del uden sammenhæng. Det er vigtigt, at personalet fra institutionen er med til staff-møderne og er nede at se, hvad der foregår i det rum, hvor der bliver trænet 1:1. Det giver en større forståelse og åbenhed.

I starten var der nogen skepsis fra det øvrige personale. Der var nogle ting, som gik imod den måde, man ofte arbejder på som pædagog. Jeg oplever, at det der øger folks nysgerrighed er, når de kan se, at det faktisk virker. De kan se, at David har udviklet mange kompetencer i løbet af den tid, han har været i børnehaven. Den erfaring har blandt andet gjort, at en pædagog i børnehaven er begyndt at bruge del-elementer af metoden i sit arbejde med et andet barn. Hun bruger ikke hele behandlingsmetoden, men tager en lille del af

det - især det med at bryde ned i mindre enheder, så barnet får succesoplevelser.

Forældrene til de andre børn har været meget positive. De har fået information om projektet, og jeg har kun fået positive tilbagemeldinger. Der var blandt andet en mor, hvis børn ikke havde været i børnehaven i et halvt år på grund af orlov. Hun sagde, at hun var blevet meget glad for at se David, da de kom tilbage. Hun kunne se, hvor meget han havde udviklet sig på det halve år.

Andre forældre kommer også med tilbagemeldinger om, at deres børn kommer hjem og siger, at de har haft det rigtig sjovt, når de har været nede at træne med David. Forældrene lytter til det, deres børn fortæller, så der er en positiv holdning i forældregruppen.

De øvrige børn er involveret i Davids træning ved den omvendte integration og integrationen, og der er altid nogen, der spørger, om de må komme med ned til David og træne. David har

På det ugentlige staff-møde er der fremvisning af træning. Her viser Anja og David 1:1-træning.

Dansk ABA-forsøgsprojekt i en børnehave

Leg på gulvet. LEGO-klodser er gode til samarbejdsopgaver. Her har David netop bedt Nicolas om hjælp til at samle noget.

også favoritvenner, så han spørger også nogle gange selv: »Må Nicolas og Daniel komme med ned at træne?« Det fungerer meget fint, og jeg har aldrig haft problemer med at finde børn, der har lyst til at træne med David.

Davids fremtidige behandling

Davids fremtid ser sådan ud, at projektet er bevilget frem til hans skolestart i sommeren 2004. Frem til da vil han fortsat modtage intensiv behandling superviseret af TIPO. I tiden indtil da vil vi især arbejde med at udvikle hans sociale kompetencer, nuancerne i hans sprog og kommunikation og desuden nogle førskolefærdigheder, som vil være gode at have, når han skal integreres i en folkeskoleklasse.

Alle vi, der er tæt på David, synes, at den ønskelige skoleplacering for ham er i en kommunal folkeskole, med behandling superviseret af TIPO, på samme måde som han har det nu. Det synes vi, fordi vi alle har set, at

han profiterer af normalmiljøet og er glad for at være sammen med de andre børn, og at de andre børn er glade for at være sammen med ham. Og med den gode udvikling, han har haft hele tiden, mener vi, at det er det rigtige for David.

SPØRGSMÅL FRA SALEN

Hvordan instruerer du de børn, der er med i Davids træning? Hvordan undgår du, at de andre børn forstærker uønsket adfærd hos David under træningen?

Først instruerer jeg dem i opgaven alene, det vil sige, at jeg fortæller dem, hvad det går ud på ... Når du siger »uønsket adfærd«, tænker du så på selve træningen, eller tænker du generelt?

Jeg tænker på træningssituationen. Børnene kan jo tænkes at begynde at lave sjov og ikke forstå alvoren.

Vi har arbejdet meget med den slags, både i 1:1-situationen og i naturlige situationer. Hvis vi spiser, og David f.eks. begynder at sidde at sige underlige lyde, så kan det være en ret irriterende situation, fordi det er svært at stoppe noget i en situation, hvor børnene har det sjovt. Og David synes jo, det er sjovt at blive ved med at sige det, fordi han kan se, det giver bonus. De andre børn griner.

De børn, som David er sammen med, er heldigvis store nok til at forstå, hvis man lige tager dem fra bagefter alene - man skal ikke gøre det i selve situationen - og siger til dem, at det ikke er særlig smart, at de griner, når David gør de her ting. Man skal så give dem nogle måder, hvorpå de kan gøre noget andet. Og de har faktisk taget opgaven ret alvorligt. Der var f.eks. en dag, hvor jeg sagde til en dreng, at i stedet for at grine, når David siger de her lyde, så skulle han prøve at spørge om nogle ting, prøve at få David til at fortælle. Jeg gav drengen nogle ideer til, hvad han kunne spørge David om. Vi satte os til at spise, og da vi var færdige, sagde han: »Jamen altså, David sagde ikke engang nogen lyde.« Drengen havde siddet og ventet på at få lov til at bruge det, jeg havde foreslået ham. Jeg tror, man kan komme langt ved at forklare de andre børn, hvad det handler om.

Mit spørgsmål går på assessment. Hvilke tests bruger I, og hvem tester børnene?

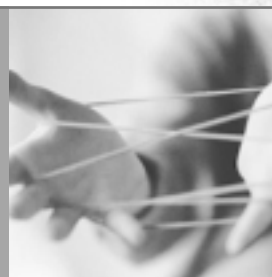
David bliver testet både internt

Børn og unge med Aspergers syndrom

to dages konference med

Dr. Tony Attwood

To dages konference med Dr. Tony Attwood

"Børn og unge med Aspergers Syndrom" – den 24. og 25. maj 2004 i København

- Tid og sted** Mandag den 24. maj 2004 kl. 10.00 – 17.00 samt tirsdag den 25. maj 2004 kl. 9.00 – 16.00, Herlev Amts Sygehus – det store auditorium
- Tema** Følgende emner vil bl.a. blive berørt: Redskaber til assesment, søskende-problematik, inklusion – hvordan arbejder man som lærer med indlæring i et normalt miljø, overgangen fra ung til voksen, seksualitet – pubertet – følelsesliv – kærester, overlap med OCD – Tourette syndrom – ADHD – Anoreksi.
- Oplægsholder** Dr. Tony Attwood er en førende kliniker og forsker inden for Aspergers syndrom og autisme.
- Arrangører** Konferencen arrangeres af Videnscenter for Autisme i samarbejde mellem Samrådet af Specialskoler for Børn med Autisme og Center for Autisme.
- Målgruppe** Forældre, fagfolk og personer med Aspergers syndrom
- Sprog** Kurset afholdes på engelsk med tolkning til dansk
- Pris** Kursusprisen er Dkr 2.500,-
I kursusprisen indgår forplejning og kursusmaterialer
- Tilmelding** Sidste tilmeldingsfrist er d. 1. maj 2004.
Tilmeldingen er bindende efter sidste tilmeldingsdato.
Tilmelding på tlf. 4511 4191 mellem 9.00 – 12.00 eller på www.autisme.dk

Voksne med Aspergers syndrom

konference med

Dr. Tony Attwood

Aspergers Ressource Center og Videnscenter for Autisme indbyder til konference med Tony Attwood om Voksne med Aspergers syndrom fredag den 28. maj 2004 i København

- Tid og sted** Kl. 9.00-16.15 i Diakonissestiftelsens kursuslokaler, Peter Bangsvej 1 D, Frederiksberg, København
- Tema** Konferencen fokuserer på, hvordan personer med Aspergers syndrom håndterer voksenlivet hvad angår venskab, videregående uddannelse og arbejde, seksualitet samt familielivet som partner eller forælder.
- Oplægsholder** Dr. Tony Attwood er en førende kliniker og forsker inden for Aspergers syndrom og autisme.
- Arrangører** Konferencen arrangeres af Aspergers Ressource Center og Videnscenter for Autisme.
- Målgruppe** Personale i ungdoms- og voksenpsykiatrien, psykologer, sagsbehandlere i voksen-handicap centre, pædagogisk personale, pårørende og personer med Aspergers syndrom.
- Sprog** Lettilgængeligt engelsk
- Pris** Dkr 1.350,- per konference inklusiv forplejning og materialer
- Tilmelding** www.aspergers.dk og www.autisme.dk under "kurser og konferencer"

Dansk ABA-forsøgsprojekt i en børnehave

og eksternt. Dels bliver han testet ved hjælp af nogle interne tests, som TIPO har. Det bliver han jævnligt, for at vi kan se, hvordan vi skal tilrettelægge hans teknik. Han bliver også testet af eksterne personer, f.eks. fra PPR eller Børne- og Ungdomspsykiatrisk Hospital. Med mellemrum er han blevet testet med Reynell, og han er også lige blevet testet med WISC og WPPSI i forhold til skolestart.

Hvordan sikrer man en uafhængighed af den faste træner, sådan at indlæringen ikke går tabt, hvis man skifter træner?

Man sørger hele tiden for, at der er flere personer, der træner med barnet. Ellers kan man netop risikere personafhængighed. De ting, som David indlærer sammen med mig, er i virkeligheden ikke færdig-indlærte, før han også kan dem sammen med andre personer. Det skal han også igennem. På den måde sikrer man, at indlæringen bliver uafhængig af personer, og at den derfor ikke går tabt, hvis træningslederen ikke er der.

*Hvordan belønner I?
Hvordan forstærker I?*

Det er er meget individuelt, hvad der virker forstærkende på det enkelte barn. For nogle børn er spiselige forstærkere det bedste. Andre børn vil slet ikke have en spiselig forstærker, og så må man finde nogle andre ting, som virker på dem. Måden at bruge forstærkere på, er nok for stort et emne at skulle ind på her, men jeg vil nævne et enkelt princip. Man må aldrig give en spiselig forstærker uden samti-

dig at give en social forstærker. Ved på denne måde at koble det, der umiddelbart virker på barnet, med det, vi andre også forstærkes af, nemlig sociale forstærkere, forsøger man at guide barnet over i en mere naturlig måde at blive motiveret på. For Davids vedkommende var det i begyndelsen mest de spiselige forstærkere, der virkede, og i mindre grad de sociale, men i dag er det faktisk de sociale forstærkere, der virker bedst for ham.

Hvor mange mål arbejder I med på én gang? Registrerer I den spontane anvendelse af det David indlærer?

David arbejder typisk med cirka 15 øvelser om ugen, inden for forskellige indlærings- eller adfærdsområder. Og generaliseringen er en fast del af al hans indlæring. Ved altid at generalisere sikrer vi os, at Davids indlæring ikke er knyttet til bestemte personer, steder, situationer eller materialer, og på den måde optimeres sandsynligheden for, at han kan bruge det spontant.

Jeg mener ikke generalisering som sådan, men om det er spontant anvendt, uden at han bliver anmodet om det?

Vi registrerer selvfølgelig, om han bruger det eller ej, men vi har ikke nogen lister til at krydse af, om han bruger det spontant. Vi bruger dog observationer i alle mulige situationer og holder her øje med, om David bruger det, vi lærer ham. Vi tager f.eks. en uge på legepladsen, hvor vi ikke gør nogen specielle ting i forhold til ham. Så ser vi, hvad gør han af sig selv, når han

er på legepladsen. Når vi analyserer dette, er det tydeligt, at han er i stand til at bruge det indlærte spontant. Vi bruger også observationerne til at se, om han har brug for endnu flere redskaber for at fungere godt på legepladsen.

Hvordan er de langsigtede virkninger? Bliver børnene robotagtige?

I dag, hvor David har lært så meget, er det let for ham at bruge det, han lærer, spontant og selvstændigt. Han leger, snakker, finder på - og siger i øvrigt fra, når der er noget, han ikke vil. Så han er bestemt ikke blevet en robot, der kun gør de ting, vi beder ham om. Tværtimod. ■

Nord-Bo

- En beskrivelse af mulighederne for VUC studier, praktik- og jobtræning i dagtilbudet på Nord-Bo

◆ Af Frank Ibsen, forstander - Nord-Bo, Jesper Schmith, afdelingsleder og praktik- og jobkoordinator - Nord-Bo, John Hall, undervisningskoordinator - Nord-Bo, Micael Andersen, produktionsansvarlig samt praktik- og jobmedarbejder - Nord-Bo

Idenne artikel har vi beskrevet, hvordan der er muligheder for at have et dagtilbud, hvor der arbejdes målrettet med erhvervstræning. Erhvervstræningen kan være en kombination af studier, praktikforløb eller jobordninger på særlige vilkår, hvor Nord-Bo med udgangspunkt i den enkelte brugers behov nøje tilrettelægger forløbene.

Pædagogisk dagbehandlings-tilbud, individuelle botilbud samt projekt - kursus og rådgivning

Nord-Bo, der er beliggende i Aabybro kommune, blev i 1998 etableret som et lære- og værested omfattende et individuelt tilrettelagt og struktureret pædagogisk helhedstilbud til unge og voksne med gennemgribende udviklingsforstyrrelser, herunder Aspergers syndrom og andre kontaktvanskeligheder. Fra januar 2003 er der, som følge af ny lovgivning, sket en adskillelse af botilbudene og dagbehandlingstilbudet, hvorefter Nord-Bo omfatter pædagogisk dagbehandlingstilbud til 34 unge og voksne, 3 individuelle botilbud samt projekt-, kursus- og rådgivningsafdeling. Der er på nuværende tidspunkt etableret 2 selvstændige botilbud for voksne med basis i Serviceloven §-93.

Det grundlæggende pædago-

giske udgangspunkt for arbejdet i Nord-Bo er, at vi har at gøre med mennesker, som er meget forskellige, og som derfor har hver deres unikke og individuelle behov. På Nord-Bo har hvert enkelt menneske ganske særlige problemer og færdigheder, som må medtænkes i det pædagogiske arbejde. Nord-Bo tilbyder en vifte af muligheder, som tilpasses det enkelte menneske. Der lægges stor vægt på individuelle forløb. Disse mennesker har naturligvis også sammenfaldende behov (for eksempel behov for regelmæssighed, overskuelighed, struktur, forudsigelighed, sammenhæng i hverdagen samt tryghed), som imødekommes i Nord-Bo-regi.

Det pædagogiske dagbehandlingstilbud er bygget op omkring følgende hovedhjørneste:

- Intern og ekstern undervisning
- Praktik- og jobtræning
- Musisk-kreative aktiviteter
- Praktisk udehold
- Værkstedsaktiviteter
- Produktionsaktiviteter
- Køkken-/kantineaktiviteter
- Rengøringscrew
- Studievejledning
- Samtalegrupper
- Social træning
- Ekskursioner
- Ferieture
- Vejledning
- Klubtilbud

Med udgangspunkt i den enkeltes forudsætninger, muligheder og ønsker arbejdes der ud fra individuelle handlings- og udviklingsplaner. Der fokuseres i denne forbindelse på det hele menneske med henblik på at udvikle de intellektuelle, sociale,

psykiske, fysiske og praktiske færdigheder. Der er opbygget et nuanceret og individuelt tilrettelagt tilbud, der bibringer den enkelte bruger livskvalitet, samt medvirker til at afklare fremtidige uddannelses-, beskæftigelses-, fritids- og bomuligheder.

Praktik og jobtræning kombineret med VUC studier

Som nedenfor beskrevet viser det sig ofte, at VUC studier i et vist omfang kan kombineres med praktikforløb eller jobtræningsforløb. Et er at tage en 9., 10. eller HF eksamen, et andet er, hvad den enkelte dagbruger så forestiller sig, at eksaminerne kan bruges til efterfølgende.

For at sikre et realistisk billede af mulighederne, kan det være relevant, at have et kortere eller længere praktikforløb sideløbende med VUC studiet. Det er vigtigt at understrege, at dette beror på de individuelle målsætninger og handleplaner for Nord-Bo brugerne. For nogle er det ikke hensigtsmæssigt at arbejde med flere sideløbende områder (her praktik og studier), idet det kan give stress med deraf følgende negative konsekvenser. For andre er det en optimal løsning, idet det kan give en god kobling til et praktisk arbejdsområde.

Et ugeskema, hvor praktikken indgår som en integreret del, kan f.eks. løbe over en periode på 5 uger, hvorefter praktikforløbet evalueres. Det kan vise sig at dagbrugeren, efter at have forfulgt drømmen om at prøve at arbejde på en maskinstation, gerne vil prøve yderligere et praktikforløb ved et andet fag-

Nord-Bo

- En beskrivelse af mulighederne for VUC studier, praktik- og jobtræning i dagtilbudet på Nord-Bo

område. Dette ønske forfølges i så fald senere på året, således at brugeren sammen med sin vejleder og praktik- og jobkoordinatoren på Nord-Bo, har større mulighed for at vurdere, hvilket arbejdsområde brugeren evt. kan komme til at beskæftige sig med fremover.

Et forløb ved et eksternt praktiksted skal naturligvis have en fast ramme og struktur. Dette sikres ved at praktik- og jobkoordinatoren sammen med Nord-Bo brugeren og praktikstedet har haft samtaler omkring indhold, forventninger, forudsætninger, særlige hensyn m.v. til praktikstedet og ligeledes omkring brugerens forudsætninger for at kunne indgå i praktikforløbet. Der udformes en kontrakt mellem praktikstedet og Nord-Bo, således alle parter ved, hvad der forventes af forløbet.

Nedenstående viser et eksempel på, hvordan en praktikkontrakt kan se ud for en bruger der er i et praktikforløb.

Praktikkontrakt for X.

Sted:	Maskinstation, Lundergårdsvej, 9490 Pandrup
Kontaktperson:	X (indehaver)
Funktion:	Vedligeholdelse af maskiner, markarbejde, græsslåning, entreprenøropgaver og forefaldende opgaver.
Perioden:	Tirsdag d. 11/3 - torsdag d. 10/4 2003
Arbejdstid:	Tirsdag kl. 9 - 16, Torsdag kl. 9 - 16
Beklædning:	X medbringer selv arbejdsbeklædning
Pauser og forplejning:	Der holdes formiddagspause og frokost pause efter arbejdsopgaverne. Formiddagspause typisk fra 9 - 9.30, hvor dagen tilrettelægges. Frokost medbringer X i form af madpakke.
Forsikring:	X er forsikret i praktikperioden via Nord-Bo.
Opfølgning på arbejdsperioden:	Efter aftale men senest tirsdag d. 8/4 2003
Ved sygdom eller andet fravær:	Kontakter X maskinstationen på telefon (omstilles til bil)
Kontakt på Nord-Bo:	Praktik- og jobkoordinator

Nord-Bo og VUC

Igangsætning af ekstern undervisning

Der samles en basisviden på baggrund af den enkelte brugers forudsætninger ved formøder samt ved indsamling af statusrapporter, tidligere skoleudtalelser, psykologundersøgelser m.m.

Der afholdes møde, hvor den enkelte bruger giver udtryk for ønsker til fag i det kommende studieår samt evt. planer på længere sigt. I denne fase er det vigtigt, at den enkelte brugers ønsker og behov perspektiveres dels i forhold til den foreløbige målsætning og handleplan dels i forhold til fagudbuddet på VUC. For nogle vil den eksterne undervisning have høj prioritet, og for andre er det et supplement til øvrige aktiviteter. Omfanget af VUC-undervisningen præciseres i forhold til fag, timetal og niveau. Det kan imidlertid nogle gange være vanskeligt at fastsætte det eksakte niveau. Niveauret kan ind-

kredses ved en afklaringssamtale med den pågældende VUC-faglærer samt evt. ved en test af de faglige forudsætninger. Vi kan opleve, at det efter et par måneders undervisning kan være nødvendigt at justere niveauet. Justeringen giver sædvanligvis ikke årsag til forvirring, da der på en del undervisningshold er samlæsning af forskellige niveauer, og da VUC rummer en høj grad af fleksibilitet. Skiftet foregår oftest fra et lavere niveau til et højere.

Niveauer på VUC

FVU (forberedende voksenundervisning - 5.klasse til 8.klasse)

AVU - Trin 1 (almen voksenundervisning - 9.klasse)

AVU - Trin 2 (almen voksenundervisning - 10.klasse)

HF-fællesfag (højere forberedelseseksamen - C-niveau,

B-niveau og A-niveau)

HF-tilvalgsfag (højere forberedelseseksamen - C-niveau,

B-niveau og A-niveau)

VUC har desuden en række EDB-fag på forskellige niveauer, som er ret populære hos vores brugere. De oplever ofte at være de mest fagligt kompetente på holdene. Desuden har vi flere brugere, som er i gang med at erhverve sig et PC-kørekort.

VUC er ligeledes fleksibel i forhold til optagelse m.h.t. alder, da der gives dispensation, hvis den enkelte bruger er under 18 år.

Tilmelding og gennemførelse

Den enkelte bruger tilmeldes nu VUC og bliver hermed VUC-kurser med pligter og rettigheder som de øvrige VUC-kursister.

I opstartsfasen kan der være behov for samtaler mellem bruger/kursist, faglærer og undervisnings-koordinator for at skabe et fælles overblik over undervisningsindhold, undervisningsplan og specielle ønsker og behov. Vores erfaring har været, at en del af vores brugere ønsker at prioritere det selvstændige arbejde frem for gruppearbejde.

Efter det eksterne undervisningsforløb er igangsat, ydes der på Nord-Bo daglig støtte i forhold til den enkeltes behov. På de individuelle skemaer er der afsat tid til forberedelse. Modulerne anvendes bl.a. til konkret lektielæsning, samtaler om faglige emner eller samtaler om personlige og sociale forhold.

Der ydes ekstra støtte i de perioder, hvor der er større skriftlige opgaver, som skal udarbejdes og afleveres. Vore brugere har ofte vanskeligheder med emneafgrænsning, udarbejdelse af dispositioner, litteraturudvælgelse, planlægning i forhold til tid og arbejds mængde samt overholdelse af tidsfrister. Den enkelte kan i perioder opleve uoverskuelighed eller have svært ved at prioritere sine samlede aktiviteter. Situationen kan afhjælpes ved at etablere en tættere kontakt til den enkelte faglærer i sådanne perioder.

Eksamenslæsningsperiode og udarbejdelse af nye studieplaner

Ca. 90% af Nord-Bo brugerne med tilknytning til VUC vælger at tilmelde sig eksamen. Der kan være faglige og/eller personlige forhold, der taler for en framel-delse af eksamen.

Hver enkelt bruger får et særligt skema i eksamensperioden, som baseres på det opgivne pensum i det enkelte fag. Yderligere kan nogle have behov for mere praktisk arbejde og motion i sådanne perioder. Der ydes daglig støtte både fagligt og personligt. Nogle kræver ekstra støtte i denne periode, på grund af nervøsitet for eksamen. Det kan vise sig at være relevant at have samtale med Nord-Bo's psykolog i sådanne tilfælde. Brugeren kan herved få strategier og redskaber til at tackle eksamenssituationen bedre.

Undervisningsindholdet for det kommende studieår skal ligeledes afklares. Der udarbejdes individuelle undervisningsplaner, som præciserer indholdet af intern og ekstern undervisning.

Nogle fortsætter ad VUC-vejen, andre vælger at stoppe eller holde pause, nogle omprioriterer og nogle søger nye uddannelsessteder.

Kombinationen af undervisningsmiljøerne på VUC og Nord-Bo skaber samlet set et godt læringsmiljø, som her og nu er berigende for alle parter, og desuden giver gode muligheder for den enkeltes opkvalificering og afklaring i forhold til videre uddannelse og/eller job.

Erfaringerne fra en VUC underviser med Nord-Bo brugeres tilknytning til VUC

Maja Schwarz, VUC underviser på VUC Hansyssel - Aabybro afdelingen

Jeg har været så heldig at være kontaktperson mellem Nord-Bo's pædagoger, brugere og lærerne på VUC Hansyssel.

Det er min overbevisning, at VUC-systemet har mange fordele for Nord-Bo's brugere p.g.a. det specielle miljø, som netop findes i denne del af voksenundervisningen. Både AVU (8. 9. 10. kl.) og HF undervisningen benyttes af et stort og alsidigt udsnit af befolkningen. Vi har unge, som har haft vanskeligt ved at finde den lige vej gennem uddannelsessystemet p.g.a. faglige og personlige problemer. Vi har yngre målrettede voksne, som har bestemt sig for at omsadde p.g.a. en ledighedsperiode eller et revalideringsbehov eller en anden nyorientering. Endelig har vi ældre, som kommer med et overskud og for deres egen personlige udviklings skyld. Det er mennesker, som ofte har sårbare erfaringer i rygsækken og som sådan, er VUC-miljøet et godt miljø for Nord-Bo's unge. Her er ingen mainstream eller andre krav til at "være på en bestemt måde" for at være o.k.. Det er også min erfaring, at vores øvrige kursister sætter stor pris på også at møde en anderledeshed, som f.eks. mennesker med Aspergers syndrom repræsenterer og få et fællesskab også med dem.

Også VUC's lærere oplever det som absolut berigende at få kursister fra Nord-Bo. Sommetider kan det være ressourcekrævende og give en følelse af ikke at slå til, og det kan være vanskeligt ikke at have en faglig forståelse for Nord-Bo-brugernes særegenhed, men oftest er det en stor fordel

Nord-Bo

- En beskrivelse af mulighederne for VUC studier, praktik- og jobtræning i dagtilbudet på Nord-Bo

at mødes helt åbent og på lige vilkår.

Nord-Bo-kursisterne skal jo netop indgå på helt lige vilkår som vore øvrige kursister. For det meste er det problemløst, men der er forskellige vanskeligheder:

Vores undervisning er for alle fags vedkommende 1-årig og især HF-undervisningen er meget tidspresset med intensive forløb, som egentlig er beregnet til 2 år. Alt andet lige ville 2-årige forløb være bedre for Nord-Bo kursisterne, og det er meget vigtigt, at skemaerne ikke bliver for overfyldte. Dertil kommer at vores fag bygger på enkeltfagsprincippet, og det betyder, at det er forskellige hold med forskellige mennesker, som man skal finde ud af at begå sig imellem. Det er også en stor udfordring. Nord-Bo's brugere har endvidere svingende arbejdsenergi og svingende evne til at planlægge, og det kan ind imellem gøre det vanskeligt at deltage på helt lige fod. Endelig er tidens krav med projekt- og gruppearbejde i undervisningen for nogle af Nord-Bo's brugere en udfordring grænsende til en belastning. Det lykkes dog altid at finde en modus vivendi og også disse forløb fungerer som gode erkendelsesprocesser: Hvad og hvor meget magter jeg med mit specielle handicap?

Alt dette prøver vi at tage højde for i vores meget gode samarbejde med undervisningskoordinatoren fra Nord-Bo, men det er klart, at VUC-lærerne indimellem ville ønske, at der var mere tid til at tage hånd om disse sær-

lige problemer. Succeserne er dog langt flere end problemerne, og jeg har endnu aldrig hørt én eneste lærer eller kursist udtrykke andet end positive tilkendegivelser over samværet med Nord-Bo's unge.

Erfaringerne fra Nord-Bo med tilknytning til VUC

Jimmy Whitfield 20 år, Nord-Bo bruger med tilknytning til VUC.

1. Hvad synes du om dit tilbud på Nord-Bo i sammenhæng med din tilknytning til VUC?

Nord-Bo hjælper mig i perioder, hvor jeg oplever, at min situation på VUC kan virke uoverskuelig. Jeg får råd og vejledning på Nord-Bo, som hjælper mig igennem disse perioder. Struktur er meget vigtig for mig, ellers bryder det hele sammen. Nord-Bo hjælper mig med at strukturere min dag, så jeg bl.a. kan adskille studier og fritid. Det letter mig for en del bekymringer.

2. Hvad er dine fremtidsplaner med din undervisning på VUC?

Mit mål er at tage en fuld HF-eksamen. Jeg er nu ved at afslutte mit 2. år og planen er, at jeg skal gennemføre på 4 år. Jeg har også et mål hvert år om at være SU-berettiget. Jeg kunne godt tænke mig på længere sigt at studere på universitetet. Jeg tænker på samfundsvidenskab eller økonomi. Det er dog usikkert endnu. Jeg vil først tage min HF-eksamen, for det er lettere at overskue.

3. Kan du forestille dig at have en fortsat tilknytning til Nord-Bo i fremtiden?

Så længe jeg er i gang med mit HF-forløb, ønsker jeg fortsat komplet tilknytning til Nord-Bo. Det kan være jeg får et job en gang og her kunne jeg forestille mig, at Nord-Bo kunne give mig vejledningssamtaler.

4. Hvordan oplever du din situation her og nu?

Jeg har et meget optimistisk syn på fremtiden, men det er vigtigt for mig, at der ikke sker radikale ændringer. Udviklingen skal foregå stille og roligt.

Mads Poul Jensen 25 år, Nord-Bo bruger med tilknytning til VUC.

1. Hvad synes du om dit tilbud på Nord-Bo i forhold til mulighederne på VUC?

Jeg har i de tidligere år haft besvær med at tackle flere fag ad gangen samtidig med at få hverdagen til at hænge sammen. Derfor holder jeg fri i år fra VUC for at prøve nogle af Nord-Bo tilbudene. På nuværende tidspunkt har jeg dog pc-test som VUC fag, som udløber fra sidste års tilmelding. Jeg nåede kun en test, og tager så resten som der bliver tid til dem. Her på stedet er der mulighed for at øve på pc-testene på stedets computere, som har de programmer, der er påkrævet i brug af pc-testene. Ellers kan man bruge en computer på VUC.

Ellers har jeg brugt året på at være på Tranekær to dage om ugen i dagtilbuddet, haft produktion tre dage om ugen og brugt tid på at øve musik - lige for tiden keyboard + spille i vores band m.m. - kort sagt: Jeg er tilfreds.

2. Hvilke fag har du haft med henblik på fremtidige planer?

Jeg startede min tid på VUC i 1994, da jeg boede i Hjørring. De fag jeg havde, da jeg droppede ud af dem i starten af 1998 var dansk, engelsk og matematik på trin 2. Jeg havde på daværende tidspunkt intet begreb om, hvordan jeg kunne få lavet mit hjemmearbejde til fagene, og kunne derfor ikke gennemføre eksaminerne på forsvarlig vis.

Da jeg flyttede til Nord-Bo i august 98 fuldførte jeg ovennævnte fag de efterfølgende to år med tilfredsstillende eksamensresultater. Der havde jeg også mulighed for hjælp, når det var påkrævet, og VUC var heller ikke så stort et sted. Efter de første par år, har jeg haft psykologi og samfundsfag på trin 2, dansk og religion på HF og forskellige edbfag. Alt sammen med dialog mellem VUC, Nord-Bo og os brugere. Der er i dagtilbuddet den tid, der skal bruges til hjemmearbejde og lektiehjælp.

3. Hvad er dine fremtidige planer om Nord-Bo?

Jeg kan bl.a. godt lide at have med bøger at gøre, så jeg kunne godt tænke mig noget praktikværk i en boghandel eller på et bibliotek. I den forbindelse kan jeg godt se en mulighed i, at jeg via Nord-Bo kommer i forbindelse med disse, og så får strikket et skema sammen. Da jeg sådanne steder kan være udsat for, at kunder henvender sig til mig, er det vigtigt, at der her er en fælles forståelse for, hvordan jeg håndterer den slags. Det ville jeg ikke kunne gøre selv. Så selvom jeg arbejder mig frem til at flytte fra Birkely til noget bofælles-

skab, vil der stadigvæk være tilknytning til Nord-Bo.

Dennis I. Pedersen
18 år, Nord-Bo bruger med tilknytning til VUC.

1. Hvad synes du om dit tilbud på Nord-Bo i sammenhæng med din gang på VUC?

Jeg synes, at det er et godt tilbud. Jeg kan godt lide undervisningen på VUC, jeg synes, de har en god undervisningsmetode, der lægger op til selvansvarlighed, hvilket passer godt til mig. Muligheden for at få lektiehjælp og støtte igennem mit tilbud på Nord-Bo gør, at jeg bedre kan overskue den lektiemængde og selvansvarlighed, der følger med undervisningen på VUC.

2. Hvad er dine fremtidsplaner med din undervisning på VUC?

Jeg vil gerne have en fuld 10. klasses eksamen. Næste år vil jeg gerne have HF fag i bl.a. matematik, datalogi og fysik/kemi. Jeg håber på at komme ind på HTX. Jeg synes, det er en god start med HF fag, så er man kommet i gang og så ved man lidt mere om hvad der kræves, og hvilket niveau man skal arbejde på. Desuden gør det ikke noget, at jeg skal have de samme fag igen, det gør bare tingene lettere, at det er noget man har arbejdet med før.

3. Kan du forestille dig at have en fortsat tilknytning til Nord-Bo i fremtiden?

Jeg vil ikke udelukke fortsat at have en tilknytning til Nord-Bo under et kommende HTX forløb i Frederikshavn, men ser det be-

grænset i forhold til den tid det vil kræve af mig at følge et HTX forløb og på grund af, at jeg netop vil vælge HTX i Frederikshavn. Jeg kan dog se den samme fordel som nu i at have en tilknytning til Nord-Bo, med mulighed for lektiehjælp og støtte.

4. Hvordan ser dine fremtidsplaner ud efter HTX?

Jeg vil gerne videreuddanne mig og tage en IT uddannelse.

Nord-Bo i øvrigt

Det er vigtigt at understrege, at vi i artiklen i dette nummer af Autismebladet har valgt, at beskrive mulighederne for studier, praktik- og jobtræningsforløb som en del af tilbudet på Nord-Bo. Dermed er der en lang række områder og muligheder på Nord-Bo, som ikke er beskrevet, men der vil vi henvise til Nord-Bo's hjemmeside www.nordbo.dk for yderligere oplysninger vedrørende dagtilbuddet.

Vi håber herved at have givet et lille indblik i, hvordan der kan arbejdes målrettet med studier, praktik- og jobmulighederne for unge og voksne med gennemgribende udviklingsforstyrrelser, herunder Aspergers syndrom og andre kontaktvanskeligheder. ■

Support til lærere i folkeskolen - inklusion af viden - inklusion af elever

Et fælles kommunalt og amtsligt udviklingsprojekt

Videnscenter for Autisme har tidligere beskrevet Frederiksborg Amts projekt "Specialundervisning i Frederiksborg Amt, ansvars- og opgavefordeling, formidling af viden", der løber fra 1. august 2002 til 31. juli 2004. Projektet er udarbejdet, støttet og finansieret i et samarbejde mellem Frederiksborg Amt og samtlige kommuner i regionen. Det er desuden et udviklingsarbejde under KVIS - tema 8. I denne artikel vil vi kort beskrive den supportordning, der er etableret med henblik på at opbygge viden i normalmiljøerne, så færre elever udskilles til specialmiljøet. Derudover foreligger der nu en midtvejsevaluering af projektet.

Idé

En nylig udgivet rapport fra Amtsrådsforeningen viste, at der over hele landet, inden for specifikke elevgrupper, var sket en stigning i antallet af elever, der modtager specialundervisning i segregerede tilbud. Denne stigning har ikke været tilfredsstillende, når både nærhed og kvalitet er målet. For at dæmme op for denne udvikling, har det været vigtigt for Frederiksborg Amt at imødekomme kravet om ekspertise og formidling af viden. Pædagogisk og psykologisk specialrådgivning skal medvirke til, at der også i "små" enheder kan opbygges og fastholdes en specialviden, så færre elever udskilles til segregerede undervisningsforanstaltninger.

Hvilke elever?

Det er til tider gjort gældende, at selv om man i kommunerne kunne ønske at etablere specialiserede tilbud eller at varetage undervisningen af enkelte elever i normalklasserne, er det vanskeligt at oppebære og etablere tilstrækkelig ekspertise. De elevgrupper, der fokuseres på i nærværende udviklingsprojekt, er elever med diagnoser inden for autisme, Aspergers Syndrom, ADHD/DAMP og elever med sociale, emotionelle og psykiske vanskeligheder. De personalegrupper eller enkelte lærere, pædagoger o.a., som projektet retter sig mod, er personale, der allerede arbejder med eller skal i gang med at arbejde med den pågældende elevgruppe.

Hvem yder support?

En pulje af timer er tillagt udvalgte amtslige undervisningstilbud og kredsen af psykologer, der er ansat til at betjene disse tilbud.

Support vil kunne ydes fra:

- Harløse Skole og Holmegårdsskolen: Autisme og Aspergers syndrom
- Maglebjergskolen: Generelle indlæringsvanskeligheder og autisme
- Skolen ved Kæret: Generelle indlæringsvanskeligheder og sociale/emotionelle vanskeligheder
- Gyldensteensskolen/Københavnsskolen: ADHD/DAMP
- Hillerødholmskolen: Kommunikationsvanskeligheder.

Specialundervisningsafdelingen i Frederiksborg Amt har en koordinerende funktion med hensyn til udnyttelse og fordeling af konsulenttimerne. Supporten er på forhånd finansieret af det fælles kommunale/amtslige initiativ. Der betales derfor ikke særskilt for ydelsen.

Hvad gives der support til?

Der er, afhængigt af behov og problemstilling, mulighed for, at supportfunktionen kan yde konsulentbistand, pædagogisk rådgivning og vejledning og supervision med udgangspunkt i konkrete problemstillinger. På baggrund af skriftlige og mundtlige beskrivelser samt observationer er det hensigten, at der etableres en pædagogisk og psykologisk dialog hvad angår teori og pædagogisk praksis, indretning af lokaliteterne, personlige problematikker m.v. i forbindelse med lokale undervisningstilbud.

Hvordan ansøges om support?

Enhver henvendelse om støtte går via den enkelte kommunes PPR-kontor. Forud for henvendelsen udfyldes et skema til belysning af problematikken. Skemaet kan hentes på Amtets hjemmeside. Eller hos konsulent Iben Jakobsen, specialundervisningsafdelingen i Frederiksborg Amt. For at alle ressourcer ikke skal være brugt op i starten af skoleåret, vurderes ansøgningerne 6 gange om året.

Midt-evaluering af projektet

Amtet har foretaget en evaluering i perioden 1. august 2002 til 31. juli 2004. Evalueringen er foretaget af Børne- og kulturdirektør Mogens Højenvang, Følgegruppen, amtspsykolog Pia Høgh og pædagogisk konsulent Iben Jakobsen.

Der er i alt indkommet 27 supportansøgninger, heraf er de 25 imødekommet. 5 sager er afsluttet i forhold til første supporttildeling. Heraf er 2 forlænget med yderligere supporttid. Der er som udgangspunkt tildelt de enkelte sager ca. 5,5 timer til supervision, derudover kommer forberedelse og transport. I alt 10 supportkonsulenter har haft opgaver. 4 psykologer-

læg er imødekommet - 1 er pt. gennemført. Der er i alt brugt 173 supporttimer. 12 kommuner har benyttet ordningen. Fordelingen fremgår af skema 1.

Antallet af diagnoser spreder sig over flere beslægtede felter. Tydeligt er det dog, at der har været flest sager inden for Asperger/autisme diagnosen. Fordelingen fremgår af skema 2.

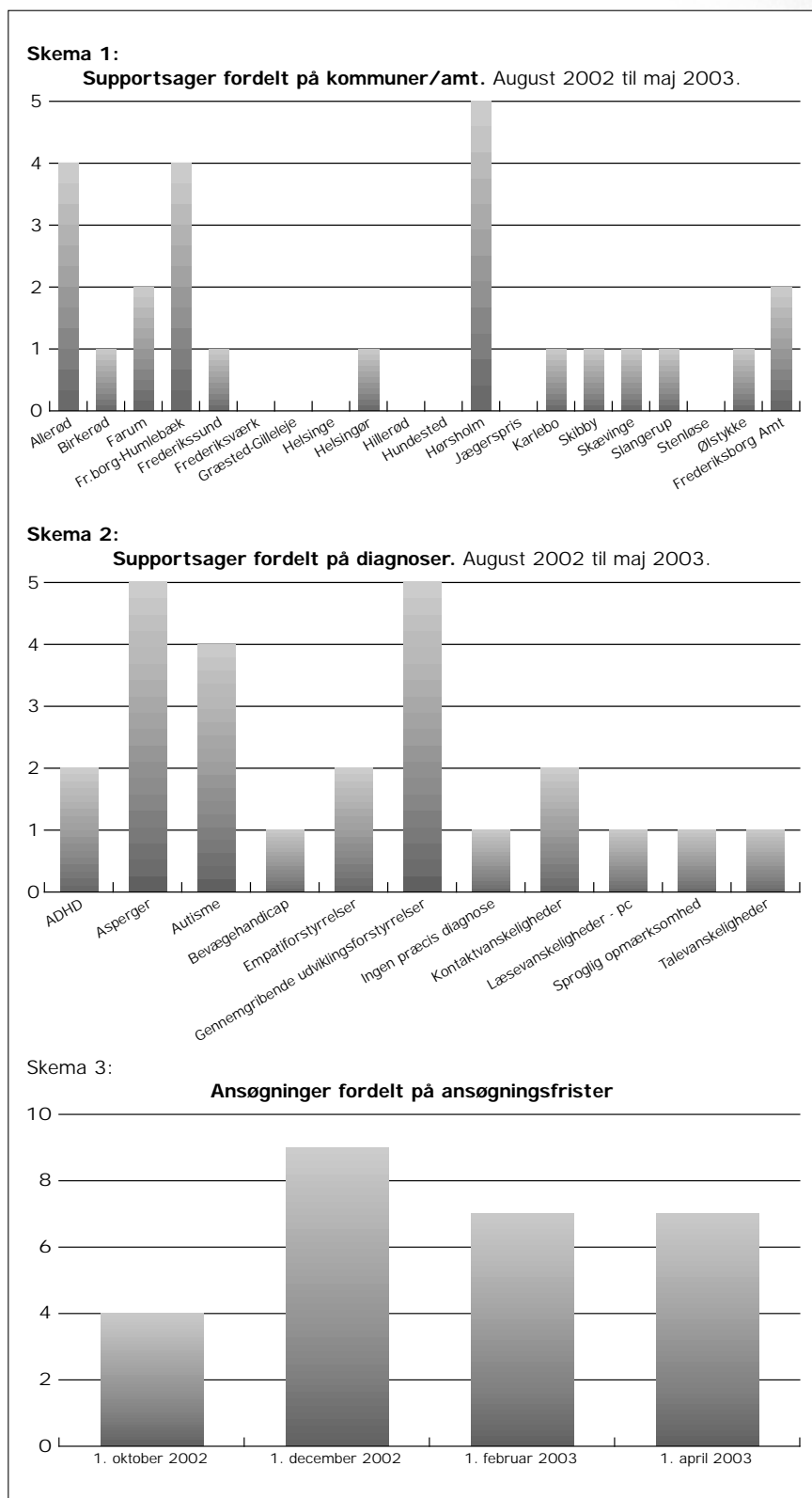
Trods support er elever i 3 tilfælde visiteret til den amtslige specialundervisning (derudover er der ydet support til 1 sag, som allerede var visiteret til amtslig undervisning.) Antallet af supportsager fordelt på ansøgningsperioder fremgår af skema 3.

Efter aftale med skole- og kulturdirektør Mogens Højenvang, Følgegruppen, blev supporten midt i perioden udvidet til også at omfatte support omkring sprog/it-støttet læseundervisning og enkeltintegrerede elever med bevægehandicap. Denne supportydelse fortsætter næste skoleår.

Sammenfattende

Der er ikke indkommet så mange ansøgninger som ventet. Det er vanskeligt at vurdere, om supportmuligheden er kendt på den enkelte folkeskole af den enkelte psykolog og/eller i skolens støtte- og specialcenter. En oplysende folder er sendt til alle regionens folkeskoler i tre eksemplarer. I starten af det kommende skoleår vil der blive rettet en mere opsøgende information mod de enkelte kommuners PPR og specialundervisere.

Der vil blive udfærdiget et nyt oplysende materiale om supportmuligheden til rundsending til alle kommuner. Materialet vil indeholde oplysninger om supportudvidelsen omkring læseklasserne på Hillerødholmskolen og Oppe Sundby Skole samt om udvidelsen omkring support til

elever med bevægehandicap ved Skovvangskolens centerafdeling.

Der skal justeres på tildelingen af supporttid til de enkelte specialundervisningsforanstaltninger, som stiller supportkonsulenter til rådighed. Næste

skoleår afholdes 4 kurser i ACU-regi rettet mod lærere beskæftiget med supportens målgrupper - disse kan søges af alle undervisere. Kurserne er annonceret i ACU-kataloget.

Tilbud til børn, unge og voksne med autisme - en oversat amtskommunal opgave

Samrådet af Specialskoler for børn med autisme ønsker med dette åbne brev at opfordre Strukturkommissionen til at rette sin opmærksomhed mod behovet for højt specialiserede tilbud til børn, unge og voksne med autisme - når anbefalingerne til en ny struktur skal præsenteres.

Den 7. og 8. november 2003 afholdt vi en stor konference med mere end 700 deltagere fra hele landet.

Interessen for området skal sikres

Vi er bekymrede over den manglende interesse for betydningen af det regionale niveau, når der etableres offentlige tilbud til de svageste grupper i samfundet. Vi savner politisk opmærksomhed på området og er bekymrede for hvilke rammer, fremtiden vil bringe.

De særlige tilbud, amterne i dag etablerer, sikrer kvalificerede tilbud til mennesker med autisme, fordi den faglige bæredygtighed er til stede.

Vi ønsker at gøre Strukturkommissionen opmærksom på, at specialtilbud til de sværest ramte mennesker med autisme ikke kan etableres af kommunerne. Hverken af kommunerne, som vi kender dem i dag, eller af kommuner med 40.000-50.000 indbyggere. Skal det faglige niveau sikres, forudsætter det kommuner med 150.000-200.000 indbyggere.

Overtager mindre kommuner opgaveløsningen, er der en alvorlig risiko for, at brugerne bliver taberne, fordi en mindre kommune umuligt kan etablere de fornødne specialbørnehaver, specialskoler,

beskæftigelsestilbud samt tilbud om aflastning og bolig.

Vi vil derfor gerne understrege behovet for fokus på området, da vi ellers risikerer, at debatten om sygehusene bliver dominerende - og autismeområdet helt overses.

Vi tror, det er nødvendigt, at tilbud til samfundets svageste kommer på den offentlige dagsorden - så Strukturkommissionen og alle politiske kræfter bliver opmærksomme på, at vi ikke taber grupper i samfundet, der har behov for en særlig specialiseret indsats.

Faglighed er en forudsætning for målrettede tilbud

Tilbuddene til mennesker med autisme er i de senere år blevet mere og mere specialiseret. Forskning, nye metoder og faglig udvikling kendetegner området, og det betyder, at de tilbud, amterne i dag leverer, er af en meget høj standard.

Det har stor betydning, at de faglige miljøer sikres, så udvikling af indsatsen bliver en integreret og naturlig del af hverdagen. Tilbud til mennesker med autisme forudsætter specialisering - på lige fod med den indsats sygehusene leverer. Det faglige miljø skal være i centrum - og dét er fagligheden i amterne.

Derfor er det helt nødvendigt, at Strukturkommissionen tager området i betragtning, når styrker ved den nuværende organisering skal beskrives.

Vi har i dag så mange gode tilbud til mennesker med autisme - og så meget godt at bygge videre på, at det vil være et stort tilbage-skridt, hvis ikke en kommende

strukturændring sikrer autismeområdets placering hos en myndighed, der har den rette størrelse til at løfte opgaven.

De svageste grupper i samfundet - og betydningen af en ny struktur

Vi har ikke en forventning om, at det regionale niveau bibeholdes alene for vores målgruppe. Derimod har vi en forventning om, at de svageste grupper i samfundet - og den indsats, der i dag leveres i de kompetente og højt specialiserede institutioner - skal tænkes ind i den kommende struktur.

Det må være i samfundets interesse, at mennesker med autisme, som så mange andre handicappede, ikke bliver en marginaliseret gruppe i kommunerne - uden mulighed for at kunne få den rigtige hjælp - blot fordi strukturen ikke tillader det.

Vi håber meget, at Strukturkommissionen vil tage overvejelserne i betragtning. Endvidere er kommissionen naturligvis meget velkommen til at kontakte os, hvis der er behov for uddybninger eller spørgsmål. Med venlig hilsen

Bent Vandborg Sørensen
Formand for Samrådet af Specialskoler for børn med autisme.

Langagerskolen
Bøgeskov Høvej 10,
8260 Viby J
Tel. 8628 7355
Fax. 8628 7354
Langagerskolen@aaa.dk

Samarbejde og tidlig indsats:

Første danske træningskursus i Early Bird programmet

Vores viden om autisme har udviklet sig kraftigt inden for de senere år - og det samme har vores viden om barnets tidlige udvikling. Med større viden følger et større ansvar, og da vi i dag ofte er i stand til at identificere og diagnosticere autismetilstande længe inden skolealderen, er der blandt forældre og fagfolk et stort behov, for at kunne igangsætte en relevant foranstaltning umiddelbart efter at en diagnose er stillet.

Early Bird programmet sigter imod en sådan tidlig indsats.

Tidspunkt og sted for træningskurset:

5.- 7. oktober 2004

i Videnshuset i Virum nord for København.

Baggrund for Early Bird programmet samt for dette kursus

Videnscenter for Autisme og Specialrådgivningen for Småbørn afholdt i samarbejde en rundbords-samtale mellem amterne den 26. november om Early Bird programmet. Specialrådgivningen i Fyns Amt vil i 2004 tilbyde et forløb for forældre, der har fået deres små børn diagnosticeret med autisme. På baggrund af andre amters interesse for programmet har Videnscentret nu valgt at indgå samarbejde med The Early Bird Centre om at udbyde et træningskursus i modellen.

Early Bird er et tidligt målrettet "empowerment" forældreprogram udviklet af National Autistic Society i England. Programmet har et forløb på tre måneder, og det kombinerer gruppesessioner for forældre med individuelle besøg i hjemmet, hvor bl.a. videofeedback bruges til at hjælpe forældrene til at anvende det de lærer, samtidig med at de træner børnene.

Hvert forældrepar har to pladser, som enten kan optages af begge forældre, eller af en forælder samt en anden person med ansvar for barnets udvikling. Forældrene forpligter sig til at møde op hver uge til en tre timers gruppesession eller et hjemmebesøg og til at træne med deres barn gennem alle de tre måneder projektet løber.

Programmet har til formål at reducere forældrenes stress og maksimere barnets muligheder for at udvikle sig ved at:

- Støtte forældrene i perioden mellem diagnose og skoleplacering
- Sætte forældrene i stand til at fremme barnets sociale interaktion og kommunikation samt fremme en passende adfærd i dets naturlige omgivelser
- Hjælpe forældrene til at udvikle gode rutiner i forhold til at håndtere barnet på et tidligt tidspunkt, så man foregriber udviklingen af uhen-sigtsmæssig adfærd.

Hver træner er ansvarlig for et kursusforløb med op til seks forældrepar. National Autistic Society gennemfører evalueringsstudier af programmerne, så man kan opretholde sin licens til at udbyde programmet.

Programmet har ind til nu været afprøvet af knapt 2000 forældrepar hvoraf godt 98% har gennemført hele kurset

Målgruppe:

Alle grupper af fagfolk: psykologer, talepædagoger, socialrådgivere, pædagoger, lærere m.v.

Det forudsættes at man tilmelder sig som teams á to personer, som er parat til efterfølgende at etablere kursusforløb for forældregrupper.

Alle deltagere i træningskurset bør have forudgående erfaringer med eller kendskab til at arbejde med mennesker med autisme. Erfaringer fra arbejde med forældre foretrækkes men er ikke en nødvendighed. Kurser udbydes til max. 15 deltagere. Prisen for deltagelse er max. kr. 13.500 og Videnscentret beregner ingen fortjeneste i forhold til afholdelse af træningskurset. Beløbet dækker undervisning, frokost, undervisningsmateriale, oversat forældremanual samt licens. Kurset foregår på engelsk.

Certificering samt rettigheder til brug af træningsmateriale:

Et tre dages træningskursus giver licens i tre år til at udbyde Early-Bird programmet til grupper af forældre til førskolebørn med autisme. Sammen med licensen følger en udførlig træningsmanual, samt en trænings- og informationsvejledning til forældregruppen. Som træner har man ret til et benytte samt videreformidle dette materiale. Efter tre år evalueres forløbene og National Autistic Society skal modtage en evaluering inden licensen fortsættes.

Tilmelding eller spørgsmål kan rettes til Charlotte Holmer Jørgensen på mail: chj@autisme.dk eller tlf.: 45 11 41 91

Autismespektrumforstyrrelser hos voksne

Autismespektrumforstyrrelser hos voksne. Af Lena Nylander. - Oversat af Lisbeth Hovmand. - Videnscenter for Autisme, 2003. 53 s. - Pris kr. 50,-.

I gennem de seneste årtier har der været en stigende opmærksomhed i forhold til autismespektrumtilstande. Diagnoser inden for dette område stilles stadig hyppigere og stadigt tidligere - og de efterfølgende behandlingstilbud starter nu ofte helt ned i 3 års alderen. Denne udvikling har skabt et dilemma i

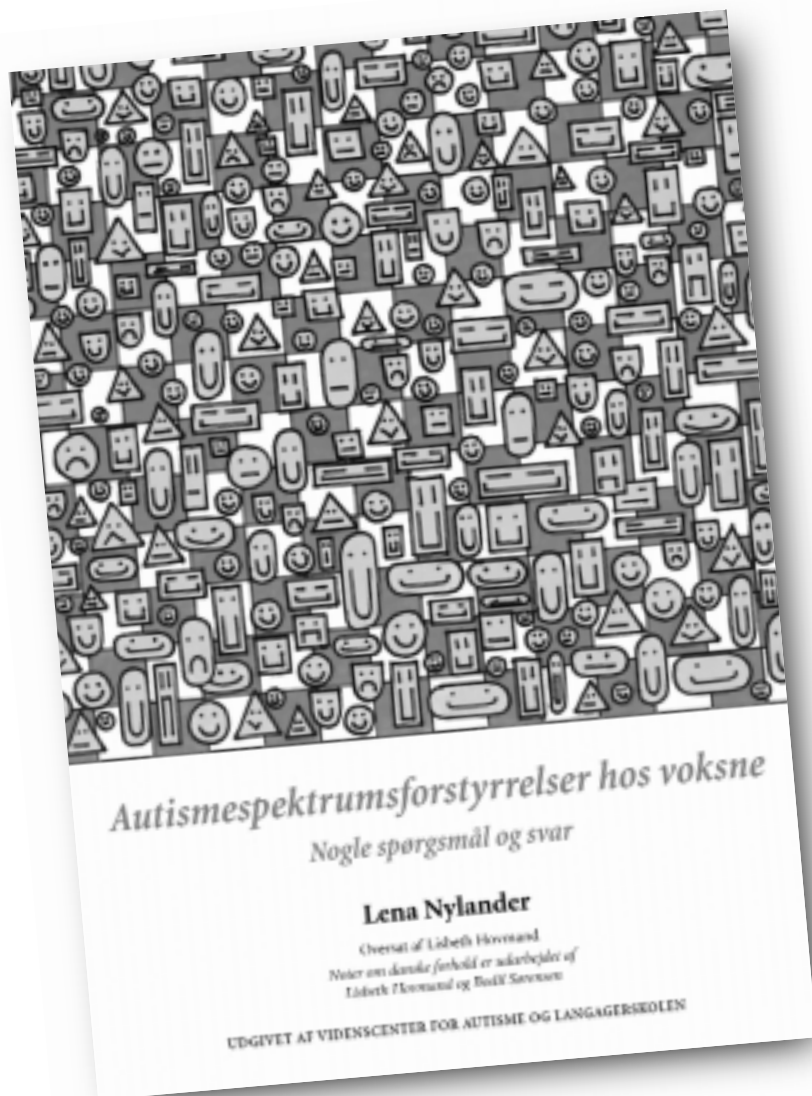
forhold til voksenpsykiatrien, idet der bliver stadig større afstand mellem de diagnoser, der anvendes inden for henholdsvis børne- og voksenpsykiatrien. En præcis diagnostik vil ofte være forudsætningen for at opnå den behandling, støtte og hjælp, som loven om Social Service giver hjemmel for.

Opfølgingsstudier, case-beskrivelser, prevalensstudier og selvbiografier peger på, at uopdagede autismespektrumtilstande ofte kan være en medvirkende årsag til psykiatriske overbygninger, nedsat social funktion,

arbejdsløshed samt misbrugsproblemer i voksenalderen. Flere og flere voksne opsøger selv psykiatrien for at blive udredt, og da bevidstheden om autismespektrumtilstande er stigende, har der været interesse blandt voksenpsykiatere for at etablere efteruddannelse og netværk inden for dette område.

For at imødesee disse nye behov har man i Sverige etableret: "Neuropsykiatriske diagnose-teamet för vuxna i Lund". Her har man siden 1998 udredt over 300 voksne. En vigtig opgave for teamet er at formidle viden om udviklingsrelaterede neuropsykiatriske funktionsforstyrrelser. Lena Nylander - initiativtager og ansvarlig overlæge ved diagnose-teamet i Lund har mange års erfaring i diagnostik og behandling af voksne. På baggrund af disse erfaringer har Lena Nylander skrevet bogen "Autismespektrumforstyrrelser hos voksne - nogle spørgsmål og svar".

Bogen er rettet mod voksenpsykiatrien og andre på voksenområdet, der har brug for viden om disse tilstande. Bogen beskriver bl.a. hvilke fordele, der kan være ved at blive udredt som voksen, hvor almindelige disse tilstande er, kønsfordeling, hvilke begrænsninger man har i evner, hvilke kognitive funktioner, der er anderledes og hvilke styrkesider, der kan være til stede. Bogen går også ind på at beskrive om der findes afvigelser i hjernen, der er typiske i forbindelser med

autismespektrumtilstande, hvad man ved om årsagerne, hvordan prognosen er, comorbiditet, udredningsprocedure, behandling samt støtte af pårørende. Bogen afsluttes med en beskrivelse af, hvordan personale inden for voksenpsykiatrien kan lære mere om disse tilstande og hvorfor det er vigtigt og interessant for dem.

Udgivelsen, som foregår i samarbejde med Langagerskolen, er én blandt mange aktiviteter i forbindelse med et af videnscentrets fokusområder - voksenpsykiatrien. Temadagen om emnet med Lena Nylander 2. februar næste år er en anden. Læs mere om Videnscentrets aktiviteter på dette område på hjemmesiden www.autisme.dk

Hvad er Aspergers syndrom, og hvordan vil det påvirke mig?

• Hvad er Aspergers syndrom, og hvordan vil det påvirke mig? Af Martine Ives.
 • Oversat af Jannik Beyer. - Videnscenter for Autisme, 2003. - 31. s. Pris kr. 50,-

Denne bog forklarer på en enkel måde, hvad det vil sige at have Aspergers syndrom. Kapitlerne dækker social kommunikation, social forståelse, forestillingsevne, forslag som kan hjælpe og svar på spørgsmål, som ofte stilles. Bagerst i bogen gives gode adresser, hjemmesider samt en oversigt over supplerende litteratur på dansk. I bilagene findes et eksempel på en checkliste for brusebad, et forslag til en kontrakt, som man kan underskrive i forhold til bestemte rutiner eller interesser. Bogen henvender sig til børn i 8-13 års alderen.

Aspergers syndrom - Pædagogisk vejledning

Aspergers syndrom - Pædagogisk vejledning. Praktiske strategier til brug i klasseværelset. Af Penny Barrat, Heather Clewly, Helen Joy, Mo Potter, George Thomas og Philip Whitaker. På dansk ved Lone og Jannik Beyer. - Videnscenter for Autisme, 2003. - 55 s. - Pris kr. 50,-

Denne praktiske vejledning er inddelt i seks områder, hvor der kan opstå problemer

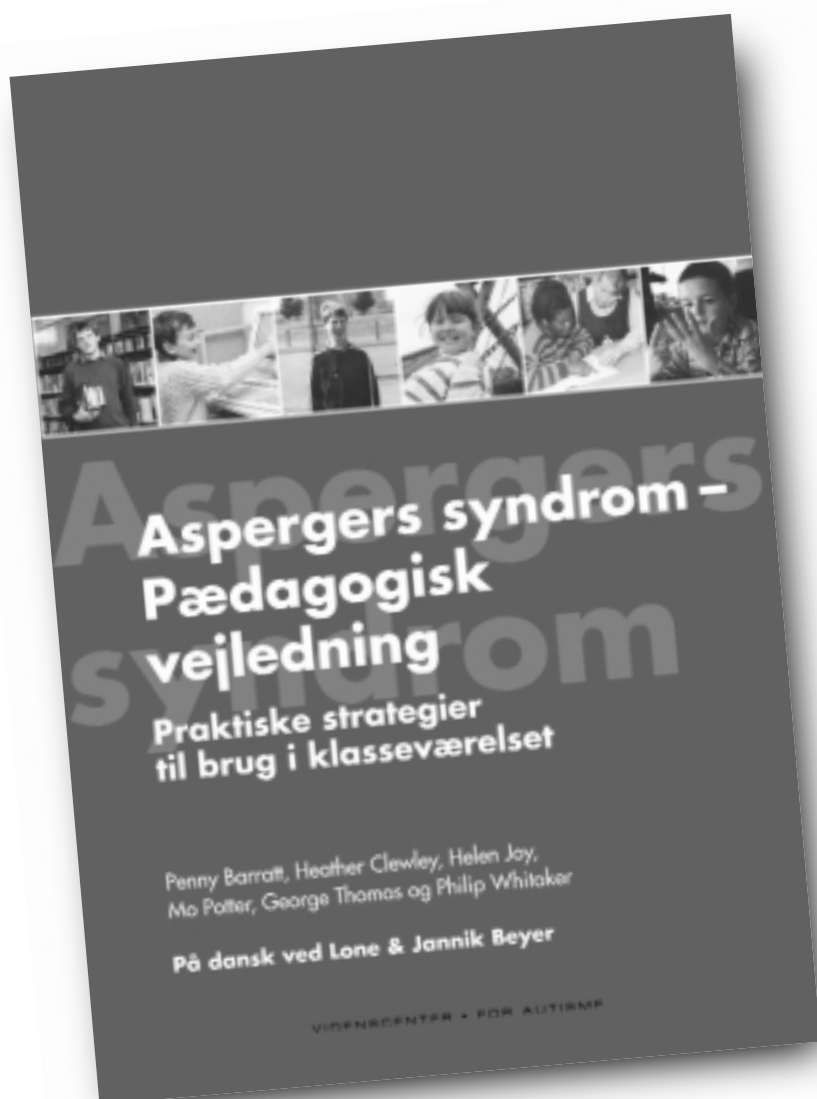
for et barn med Aspergers syndrom i skolealderen. Bogen beskriver typer af adfærd en elev kan udvise, og den retter herved lærerens opmærksomhed mod de specifikke adfærdsområder for rådgivning og vejledning.

A4 formatet og layoutet gør det nemt at finde den efterspurgte information hurtigt. Sproget er enkelt og kapitlerne dækker social adfærd, kommunikation, forestillingsevne/rigiditet, sanse-motoriske vanskeligheder, følel-

sesmæssige problemstillinger samt færdigheder og arbejdsve-ner i skolesammenhæng.

Hver side er underopdelt og indledes kort med en case beskrivelse på én sætning. Herefter følger overskriften "Hvordan kan vi forstå det?". Punktvis gives forklaringer på, hvorfor barnet udviser forskellig problematisk adfærd. Det kan i sig selv hjælpe til med at finde ideer til at kompensere for problemerne. Næste overskrift "Gode ideer" giver forslag til, hvad man som lærer kan vælge af forskellige strategier for at afhjælpe problematiske situationer.

Bogen er en god basis-guide for lærere, der er nye inden for området, og den vil være anvendelig for alle personalegrupper i enhver skole, der har elever med Aspergers syndrom. Bogen er rettet mod lærere, men forældre kan også finde den brugbar. ■

Min bror er anderledes

• Min bror er anderledes:
• af Louise Gorrod. -
• Videnscenter for Autisme,
• 2003. - 20 s. - Pris kr. 50,-

Min bror er anderledes er en bog for små børn, der har en bror eller søster med autisme. Bogen er skrevet af en mor til et barn med autisme og den er illustreret med tegninger i farver. Bogen beskriver, hvordan et barn med autisme kan opføre sig, og den gør det på en måde, som yngre søskende er i stand til at forstå. Denne forståelse kan gøre dem bedre i stand til både praktisk og følelsesmæssigt at håndtere oplevelserne med de-

res bror/søster. Bogen giver en bred beskrivelse af adfærd, så den rummer børn på hele spektret.

Tidligere bøger om søskendeforhold har typisk været for komplicerede sprogligt og indholdsmæssigt for små børn. Det har været uheldigt, at der ikke tidligere har været udgivet bøger for små børn, som jo også er påvirket af at leve sammen med en søskende med autisme. Her er der nu en mulighed for, at de i samtale med en voksen kan få luftet deres følelser og få talt om, hvordan det påvirker deres søskende, dem selv og deres familie at leve sammen med et barn med autisme.

Bogen kan også bruges til, at børnene viser deres venner og veninder billederne og fortæller dem, hvorfor deres søster/bror gør som de gør. Det kan give dem selvtillid til at understrege over for andre, at deres bror/søster ikke er et uopdraget barn; en holdning, som familier ofte kan være udsatte for i supermarkeder og andre steder, men at han/hun er et af de mange børn, der har en funktionsnedsættelse, der gør, at han/hun opfører sig lidt mærkeligt ind imellem. Bogen kan dermed bruges til at fremme forståelse og accept hos andre udover familien. Bogen kan også bruges til højtlesning i børnehaver og børnehaveklasse. Målgruppen for bogen er typisk børn i alderen 4-7 år.

Når kroppen lærer

• Når kroppen lærer - sanse-
 • motoriske vanskeligheder
 • hos børn med Autisme Spek-
 • trum Forstyrrelser og
 • DAMP/ADHD Af Kirsten
 • Bundgaard. - Langager-
 • skolen, 2003. - 116 s.

Denne bog er tænkt som en vejledning til lærere, pædagoger og forældre i, hvordan de kan bruge viden om sansemotorik og integrere denne viden i alle de aktiviteter, hvor kroppen rent fysisk indgår. For de fleste børns vedkommende vil det sige i de aktiviteter, der foregår i løbet af en dag. Bogen er også ment som en vejledning i at forstå disse børn, og hvordan deres funktionsforstyrrelser påvirker deres bevægelser og fy-

siske formåen. Det kan få stor indflydelse i det daglige arbejde med børnene, hvis man kan se og forstå, at børnenes ofte uforståelige adfærd kan hænge sammen med sansemotoriske vanskeligheder. Det skyldes altså ikke nødvendigvis, at barnet ikke gider, er uartigt, på tværs eller lignende.

Bogens kapitler beskriver baggrunden for den viden vi har i dag, hvordan man sætter sansemotorikken i centrum, hvilke funktionsforstyrrelser børnene har - og hvordan vi kan arbejde med dem, hvorfor børnene har disse vanskeligheder, hvordan vi opdager dem, hvad vi kan gøre ved det samt forslag til øvelser. Bogen har bagerst en omfattende litteraturliste over litte-

ratur, der er benyttet til at skrive bogen. Listen kan også give inspiration til at søge yderligere litteratur om de forskellige emner, der er beskrevet i bogen. ■

• Aspergers syndrom -
 • Historier fra hverdagslivet -
 • En mentaliseringstest for
 • personer med Aspergers
 • syndrom eller højt fungerende
 • autisme. Af Nils Kaland. -
 • Oslo : Gyldendal Akademisk,
 • 2003. - 156 s.

Aspergers syndrom - historier fra hverdagslivet

Ide senere år er der forsket meget i autismespektrum-tilstande. Denne bog giver læseren en kortfattet, præcis og fagligt opdateret indsigt i centrale kendetegn hos personer med Aspergers syndrom og højt fungerende autisme. Hovedvægten i fremstillingen er lagt på at belyse disse personers kognitive profil. Den kendetegnes ved vanskeligheder med kommunikation og socialt samspil, men også ofte med fremragende

præstationer på enkelte områder. Kaland præsenterer også en test, som han har udviklet for at udrede personens evne til at tolke kommunikation i en social kontekst. Testen er enkel at bruge, og den er blevet godt modtaget i fagmiljøet. Han drøfter resultaterne af testen, som afprøvet på børn og unge med Aspergers syndrom. Bogen henvender sig til fagfolk og studerende i sundheds- og socialek-toren samt skoleområdet. ■

Skeletter i skabet

- og 73 andre talemåder genfortalt for børn

• Hélène Wagn: Skeletter i skabet. Politikens forlag,
• 84 sider, Pris kr. 129,-

♦ Af Grete Gjørl

Min voksne autistiske datter læste en dag på forsiden af Billedbladet: Moderen slog hånden af hende. Hun vendte sig forskrækket og sagde: "Slog hun virkelig hånden af hende?" Det var et klart eksempel på autistiske menneskers ofte konkrete forståelse af sproget. En opfattelse, der skaber forvirring og usikkerhed, der igen medfører aparte og uhensigtsmæssig adfærd.

Det var derfor med interesse, at jeg 18.10.03 i Politiken læste Annette Grundtvigs anmeldelse af Hélène Wagns bog: Skeletter i skabet. Illustreret af Rasmus Juul.

Det er en børne-/voksenbog om 73 talemåder i det danske sprog. Talemåder, som vi alle kender og bruger. Hver talemåde er illustreret med en konkret tegning. Alle tegninger er illustrative og morsomme. Damen med to iska-ger i maven er slet ikke til at stå for. Samarbejdet mellem forfatter og illustrator har givet os et herligt arbejdsredskab til at få autistiske børn og voksne til at begribe noget af det danske sprogs finurligheder.

Det er lettest at give et indtryk ved at fortælle om de første erfaringer jeg fik efter kun at have arbejdet et par timer med denne bog. Jeg har nogle timers undervisning med 6 voksne autistiske beboere på et bofællesskab. Jeg synes ikke, at jeg ville lægge bo-

gen på bordet og sige: "Nu skal I se en bog om talemåder, den skal vi læse i." I stedet allierede jeg mig med en informeret person. Vi startede timen med lidt almindelig snak. Da det havde varet lidt, afbrød min medspiller mig med: "Nu skal du vist klappe hesten." Mine elever studsede, og nu havde vi en indgangsvinkel til at drøfte bogen. Deres forståelse af denne talemåde var ikke helt ringe, men heller ikke helt fyldestgørende. En spurgte, om det ikke kunne være en ko. Virkelig positivt var det, da en anden sagde: "Jeg så engang en film - nej en video, der var en, der sagde: "Spis brød til." Er det ikke det samme?"

Vores snak fortsatte, og vi kom ind på at stikke hovedet i busken. Det var svært at finde et godt eksempel. Men Eva sagde: "Jo, jeg har en vandhane, nej ikke på en vask, men min bruser, den drypper. Det siger dryp - dryp - dryp." Jeg spurgte, om hun havde gjort noget ved det. Nej, var svaret. En af de andre sagde: "Du kan jo bare lukke døren, så hører du det ikke." Så nu havde vi to, der stak hovedet i busken. Naturligvis fik vi givet beskeden videre om den irriterende dryppen.

Jeg har oplevet stor interesse for denne bog hos forældre til kommunikationshandicappede her-

under udviklingshæmmede og til medarbejdere, der arbejder med disse mennesker. Alle har været begejstrede. En mor sagde: "Det er en julegave til min autistiske søn på 14. Han er meget optaget af talemåders betydning."

Jeg sagde: "Køb den ikke til jul - køb den nu." Samme opfordring vil jeg give medarbejdere, forældre og alle, der vil have et godt samtaleredskab, der vil gøre tilværelsen lettere for mennesker, der ikke umiddelbart forstår indholdet af alt det mærkelige, vi siger. ■

Bøger på www.autisme.dk

På Videnscenter for Autismes hjemmeside - www.autisme.dk - kan du bl.a. bestille disse bøger:

**Aspergers syndrom
- Pædagogisk vejledning.
Praktiske strategier til brug i
klasseværelset**

af Penny Barratt (et al) Kr. 50,-

**Autisme - Fra teoretisk forståelse
til pædagogisk praksis**

af Theo Peeters

Kr. 235,-

**Hvad er Aspergers syndrom,
og hvordan vil det påvirke mig?**

af Martine Ives

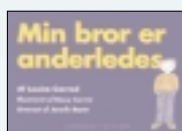
Kr. 50,-

Autisme i førskolealderen

af Val Cumine, Julia Leach og
Gil Stevenson

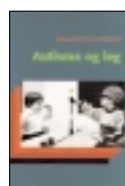
Kr. 235,-

Min bror er anderledes

af Louise Gorrod

Kr. 50,-

Autisme og leg

af Jannik Beyer og
Lone Gammeltoft

Kr. 150,-

**Autismespektrumforstyrrelser
hos voksne
- Nogle spørgsmål og svar**

af Lena Nylander

Kr. 50,-

**Det er godt at spørge...
- Om Aspergers syndrom og
højtfuncerende autisme**

af Gunilla Gerland

Kr. 78,-

**Aspergers syndrom
- Fra diagnose til behandling**

En antologi.

Kr. 100,-

**Overlevelsesguide for mennesker
med Aspergers syndrom**

af Marc Segar

Kr. 50,-